

TRIAL
International

KAŽNJAVANJE RATNOG SEKSUALNOG NASILJA

Smjernice za suzbijanje
nedosljednosti u odmjeravanju kazni

Ovaj materijal se potpuno finansira od strane Švedska
agencija za međunarodni razvoj (Sida) i Kvinna till
Kvinna. Sida i Kvinna till Kvinna ne moraju se slagati sa
iznešenim mišljenjima. Autor je odgovoran za sadržaj.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	4
PREDGOVORI.....	6
KLJUČNI STATISTIČKI PODACI.....	12
I. METODOLOGIJA.....	14
II. PRAVNI KONTEKST.....	15
A. Režimi za odmjerenje kazni na entitetskom i državnom nivou	15
B. Kako sudovi odmjeraju kaznu?	16
C. Nedostatak usmjerenja, potreba za smjernicama za odmjerenje kazne	17
III. PRESUDE ZA VIŠESTRUKA KRIVIČNA DJELA: NEJASNA TERITORIJA.....	18
A. Na državnom nivou: previđanje seksualnog nasilja	19
B. Na entitetskom nivou: djelo koje se rijetko navodi	21
C. Nejasno odlučivanje i ignoriranje žrtava	22
D. Primjeri iz sudnice: rasvjetljavanje kazne za seksualno nasilje pred MKS-om	23
IV. OSUDE ISKLJUČIVO ZA SEKSUALNO NASILJE: SPECIFIČNOST NA DJELU.....	24
A. Individualizirana analiza krivičnih djela seksualnog nasilja	24
B. Ovisnost o spisku iz člana 41.	25

V. PRIPIŠIVANJE PREVIŠE ZNAČAJA ZANEMARIVIM OLAKŠAVAJUĆIM OKOLNOSTIMA.....	26
A. Da li optuženi koji su u braku ili imaju djecu trebaju dobiti manje kazne?	26
B. Korektno ponašanje pred sudom: očekivano ponašanje ili povod za priznanje?	30
C. Pomaganje: neophodnost temeljitog ispitivanja	30
VI. PRIMJENA UPITNIH OLAKŠAVAJUĆIH I OTEŽAVAJUĆIH OKOLNOSTI.....	32
A. Prošlo je 20 godina: uzimanje u obzir proteka vremena	32
B. Izražene preferencije oštećene u odnosu na kaznu	34
C. Ratne okolnosti kao otežavajuća ili olakšavajuća okolnost	35
D. Rodni stereotipi	36
VII. NEDOVOLJNA PRIMJENA OTEŽAVAJUĆIH OKOLNOSTI I PRETJERANA PRIMJENA OLAKŠAVAJUĆIH OKOLNOSTI.....	37
A. Entitetski nivo: rijetko primijenjene otežavajuće okolnosti	38
B. Žalbena vijeća na državnom nivou: kompenziranje za propuste u prvostepenim presudama	41
C. Pozitivni trendovi: temeljito obrazložene prvostepene presude	42
VIII. NERAZMJERNA UPOTREBA OSOBITO OLAKŠAVAJUĆIH OKOLNOSTI.....	44
A. Pravni kontekst	44
B. Priznavanje zanemarivo olakšavajućih okolnosti kao osobito olakšavajućih	45
C. Uvećavanje značaja ličnih prilika optuženih	47
D. Primjena upitnih olakšavajućih okolnosti da bi se ublažila kazna	50

E.	Potpuno odbacivanje raspona kazne	51
F.	Brojke: zaprepašćujuće	53
IX.	UPOREDNA OCJENA OLAKŠAVAJUĆIH I OTEŽAVAJUĆIH OKOLNOSTI	54
A.	Primjeri iz sudnice: obrazlaganje izrečene kazne	55
X.	SPORAZUMI O PRIZNANJU KRIVICE: NEDOREČENE KAZNE	56
XI.	ZAKLJUČAK: NEPOTPUNO KAŽNJAVANJE RATNOG SEKSUALNOG NASILJA	58
XII.	A SMJERNICE	62
A.	Generalne preporuke za obrazloženje odluke	63
B.	Upitne olakšavajuće okolnosti	64
C.	Olakšavajuće okolnosti koje nose neznatnu ili nikakvu težinu	64
D.	Redovne i osobito olakšavajuće okolnosti	65
E.	Upitne otežavajuće okolnosti	66
F.	Otežavajuće okolnosti	66
XIII.	PRILOG B: VJEŽBE ZA EDUKACIJU	68
	Scenarij 1.	68
	Scenarij 1. Primjer odgovora	69
	Scenarij 2.	72
	Scenarij 2. Primjer odgovora	73
	Scenarij 3.	76
	Scenarij 3. Primjer odgovora	77
XIV.	O TRIAL INTERNATIONAL	80

SAŽETAK

Žrtve ratnog seksualnog nasilja suočavaju se sa značajnim problemima u pristupu pravosudnom sistemu. Na primjer, mnoge osobe osjećaju strah da to učine zbog sveprisutne stigme, nose se sa ozbiljnim psihološkim problemima zbog nezaliječene traume, nemaju informacije o tome kako da se kreću kroz pravni proces, nemaju sredstava da plate pravnu pomoć, još uvijek žive u istoj zajednici kao i počinitelj, te se susreću sa problemom zaostalih predmeta i s tim povezanih kašnjenja u tužilaštvima. Nažalost, čak i onda kada slučajevi žrtava završe u sudnici, izrečene kazne su često razočaravajuće i ne odražavaju dubinu patnji koje su žrtve proživjele.

Kazne koje se izriču za ratno seksualno nasilje u Bosni i Hercegovini (BiH) su niske i nedosljedne. Kako bilježe organizacije poput Komiteta protiv torture, Vijeća Evrope, Organizacije za sigurnost i saradnju

u Evropi (OSCE) i Amnesty International, prijeko je potrebna reforma u ovom smislu.^[1] Na entitetskom nivou, prosječno trajanje kazne za ratno seksualno nasilje kao zasebno krivično djelo iznosi samo 4,77 godina, što je *ispod* minimuma propisanog Krivičnim zakonom Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZ SFRJ). U dva predmeta koja su nedavno vođena, počinitelji ratnog seksualnog nasilja nad maloljetnim osobama kažnjeni su samo jednom godinom zatvora i oba muškarca su izrečenu kaznu zatvora odmah zamijenili novčanom kaznom, što znači da neće ni dana provesti u zatvoru.

Pored toga, razlike između pristupa sudova širom BiH – posebno između vijeća na državnom i na entitetskom nivou – stvorile su osjećaj proizvoljnosti, čime se podriva povjerenje javnosti u pravosudni sistem.

¹ OSCE, *Postizanje pravde za žrtve seksualnog nasilja u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini: napredak ostvaren pred sudovima u BiH od 2014. do 2016. godine* (dalje u tekstu: *Postizanje pravde*), (juni, 2017), str. 88-89; Amnesty International, *Posljednja šansa za pravdu za bosanskohercegovačke žrtve ratnog silovanja*, (septembar, 2017), str. 11, 26; Vijeće Evrope, *Commissioner for Human Rights Report Following Visit to Bosnia and Herzegovina*, (novembar, 2017), str. 6. Dostupno na <https://rm.coe.int/reportfollowing-the-visit-to-bosnia-and-herzegovina-from-12-to-16-jun/16807642b1>; Komitet protiv torture, *Concluding Observations on the Sixth Periodic Report of Bosnia and Herzegovina*, Doc. No. CAT/C/SR.1602, (decembar, 2017), stav 16. Dostupno na http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/BIH/CAT_C_BIH_CO_6_29665_E.pdf

Zašto su kazne tako niske i nedosljedne?

Primijećeno je da neki sudovi:

- Izbjegavaju konkretnu analizu krivičnih djela seksualnog nasilja u presudama koje se odnose na višestruka krivična djela, što znači da se u ovim presudama izostavljaju otežavajuće okolnosti koje se specifično odnose na djelo seksualnog nasilja, kao i na povrede koje su žrtve pretrpjele
- Previđaju ključne otežavajuće okolnosti
- Utvrđuju upitne/naizgled nerelevantne olakšavajuće i otežavajuće okolnosti
- Pripisuju značajnu težinu uglavnom zanemarivim olakšavajućim okolnostima
- Uobičajene olakšavajuće okolnosti cijene kao "osobito olakšavajuće", što znači da optuženima može biti izrečena kazna koja je ispod minimuma propisanog krivičnim zakonima
- Ne cijene otežavajuće i olakšavajuće okolnosti jedne u odnosu na druge, što rezultira narušenim kvalitetom analize i povećanim rizikom od proizvoljnosti

Da bi se navedeni problemi riješili i da bi se unaprijedila dosljednost i pravičnost odmjeravanja kazni i osiguralo da žrtve ratnog seksualnog nasilja dobiju pravdu koju zaslužuju, ovaj izvještaj sadrži i smjernice za odmjeravanje kazni i prateće vježbe koje je revidirala osoba koja obnaša funkciju sudije.

PREDGOVORI

Sa domaće tačke gledišta

Kazne koje sudovi u Bosni i Hercegovini izriču učiniteljima krivičnih djela ratnog seksualnog nasilja, već neko vrijeme su podložne kritikama javnosti. Ono što se sudovima najčešće spočitava u tom smislu je da su takve kazne preblage, obzirom na zakonom propisani raspon, kao i da su nedosljedne u pogledu ocjene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti na strani učinitelja.

Odmjeravanje adekvatne kazne učiniteljima ovakvih krivičnih djela, zahtijeva od suda krajnje pažljivo postupanje i posebnu posvećenost, tako da kazna koja učinitelju bude izrečena, doista i ostvari svrhu kažnjavanja. Odmjeravanje kazne nije ni malo jednostavan zadatak, i to posebno kada se ima u vidu da ono u svojoj suštini predstavlja ostvarivanje funkcije krivičnog prava i kaznene politike svake države, no čini se da se tom segmentu sudijskog posla ponekad ne posvećuje onoliko pažnje koliko je zaista potrebno.

Ovdje posebno treba imati u vidu i to da drugostepeni sudovi imaju vrlo ograničenu korektivnu ulogu kada je u pitanju kaznena politika, jer u tom smislu mogu djelovati samo onda kada je uložena žalba zbog odluke o kazni, i ako ta žalba sadrži konkretne argumente kojima se ukazuje zbog čega je odluka o kazni koju je izrekao prvostepeni sud, nepravilno odmjerena. Drugostepeni sud, ukoliko se žalbom ne ukaže na konkretne propuste prvostepene presude, ne može po službenoj dužnosti „nadomještati“ te propuste.

Stoga je od iznimnog značaja da stranke u postupku ne samo ulože žalbu, ukoliko presuda sadrži nedostatke u dijelu odluke o kazni, nego i da svoju žalbu argumentiraju tako da ona doista može poslužiti kao osnovica za preispitivanje pravilnosti pobjane presude. Upravo zbog te ograničene uloge drugostepenog suda u kreiranju kaznene politike, na prvostepenim sudovima počiva još veća odgovornost da pri odm-

jeravanju kazne za ova krivična djela doista postupaju sa posebnom pažnjom te da za svoju odluku iznesu uvjerljive, jasne i određene razloge.

Međutim, neke presude kojima su počinitelji krivičnih djela ratnog seksualnog nasilja oglašeni krivima, ne sadrže odgovarajuća obrazloženja izrečenih kazni, uključujući obrazloženje okolnosti (olakšavajućih i otežavajućih) koje je sud imao u vidu pri izricanju konkretne kazne. Nerijetko se u ovakvim presudama, pri odmjeravanju kazne koriste stereotipne formulacije iz kojih nije moguće razlučiti zbog čega su određene okolnosti cijenjene od suda kao otežavajuće, odnosno, olakšavajuće.

Ponekad, iako je učinitelj oglašen krivim za više alternativno propisanih radnji krivičnog djela ratnog zločina među kojima i za ratno seksualno nasilje, uopće nije vidljivo koje su specifične okolnosti cijenjene u odnosu na različite krivično-pravne radnje.

Posebno zabrinjavaju one presude kojima je učiniteljima krivičnih djela ratnog seksualnog nasilja izrečena kazna zatvo-

ra ispod zakonom propisanog minimuma, a da za takvu odluku nije dato adekvatno obrazloženje. Isto tako, postoje i presude kojima su kao otežavajuće okolnosti na strani učinitelja cijenjene one okolnosti koje se ne mogu pripisati njemu/njoj, nego širem kontekstu ukupnih ratnih dešavanja.

Ova publikacija bavi se detaljnom analizom presuda kojima su učinitelji ratnog seksualnog nasilja oglašeni krivima i izrečene im kazne zatvora, ukazujući na najznačajnije nedosljednosti prilikom odmjeravanja kazni. Već samo ukazivanje na najčešće propuste do kojih dolazi pri odmjeravanju kazni počiniteljima ovih krivičnih djela, može poslužiti kao jasna smjernica sudovima za buduće pažljivije i odgovornije postupanje u tom procesu.

Naime, iako krivični zakoni koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini, sadrže opća pravila o odmjeravanju kazne, navodeći pri tome i okolnosti koje su od značaja za odmjeravanje kazne (olakšavajuće i otežavajuće), sudovi ih ponekad koriste tako da ih samo nabroje, bez argumentacije u čemu se te okolnosti ogledaju u svakom konkretnom slučaju ili se neke od konkretnih okolnosti u presudi nave-

du, ali se pri tome na daje ocjena njihovog značaja – zbog čega ih je sud cijenio kao olakšavajuće ili otežavajuće i kakvu im je težinu dao?

Usljed takve paušalnosti, dolazi i do toga da se u presudama potpuno zane-mare one okolnosti koje su specifične za krivično djelo ratnog seksualnog nasilja, a relevantne su za odmjeravanje kazne. To u konačnici rezultira „nedorečenim“ pre-sudama iz kojih ni oštećeni, a niti počinitelj ne mogu jasno razumjeti zbog čega je iz-rečena kazna takva kakva jeste.

U tom smislu, od iznimnog značaja je analiza konkretnih presuda predstavljenih u ovoj publikaciji, te smjernice s tim u vezi, obzirom da se njima na jasan i određen način postavljaju kriteriji kojima se sudovi u Bosni i Hercegovini mogu rukovoditi pri-likom odmjeravanja kazni počiniteljima krivičnih djela ratnog seksualnog nasilja.

Sutkinja Vrhovnog suda FBiH

Dodik mr. Božidarka

Sa međunarodne tačke gledišta

Prošle su 23 godine od završetka brutalnog sukoba u Bosni i Hercegovini. Neke žrtve hrabro su istupile i počele učestvovati u poslijeratnim procesima pravde i drago mi je što mogu reći da su se u nekim slučajevima mehanizmi odgovornosti zaista pokazali učinkovitim. Čast mi je što sam i ja bila dio tog procesa, kao istražiteljica ratnih zločina u poslijeratnoj Bosni i Hercegovini od 1996. do 1998. godine pri organizaciji Human Rights Watch, i kao tužiteljica Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju od 2005. do 2014. godine.

Ostvarivanje poslijeratne pravde u slučaju bivše Jugoslavije daje nam idealan primjer kako bi tranzicijska pravda trebala funkcionirati – ako procesi pozivanja na odgovornost nisu mogući unutar same zajednice koja je pogođena sukobom, onda se uvode međunarodni mehanizmi koji igraju tu ulogu. Međunarodni mehanizmi potom ustupaju mjesto državnim procesima koji postepeno jačaju u poslijerat-

nom periodu, a međunarodna ekspertiza je tu da pruži podršku i omogući prijenos znanja i vještina na državne djelatnike, sve dok domaće vlasti ne preuzmu cjelokupni proces ostvarivanja pravde u slučajevima međunarodnih zločina.

Ako sagledamo stvari iz šire perspektive, upravo to se i desilo u kontekstu tranzicijske pravde za bivšu Jugoslaviju. Iskreno se nadam da se pozitivan utjecaj ovih procesa osjeti širom poslijeratne Bosne i Hercegovine i da je doprinio transformativnom oporavku i osjećaju istinske pravde za preživjele i pogođene zajednice.

Međutim, znamo da ovaj proces nipošto nije bio savršen. Proteklo je jako puno vremena prije nego su žrtve osjetile da imaju kontrolu nad vlastitim pravosudnim procesima; predugo je trajalo dovođenje visokorangiranih počinitelja pred lice pravde; i predugo su žrtve čekale da im se pruži istinska zaštita prilikom svjedočenja, te psi-

hosocijalna podrška. Brojne naučene lekcije, brojna žrtvovanja i ispravljene greške mogu postati temelj mehanizama tranzicijske pravde u drugim regijama.

Svojim izuzetnim radom, organizacija TRIAL International u BiH dala je neizmjeran doprinos jačanju učinka poslijeratne pravde. Jedno od razočarenja među preživjelim, posebno osobama koje su preživjele ratno seksualno nasilje, su nedosljedne i po njihovom mišljenju neadekvatne presude za zločine seksualnog nasilja izrečene na bh. sudovima. Ovaj izvještaj o izazovima izricanja presuda još jedan je pokazatelj kvalitetne kritičke analize koju radi TRIAL International.

Analizom sudske prakse i pažljivom uporednom evaluacijom u izvještaju je ponuđen jasan i dosljedan pregled prakse izricanja presuda u BiH za zločine ratnog seksualnog nasilja. No, još važnije su smjernice za izricanje presuda koje daje TRIAL International na osnovu vlastite analize i stavova preživjelih koji su učestvovali u procesima pravde i duboko se razočarali zbog neozbiljnog pristupa zločinima seksualnog nasilja. Uvijek praktična i tehnički orijentirana u svom zagovaračkom

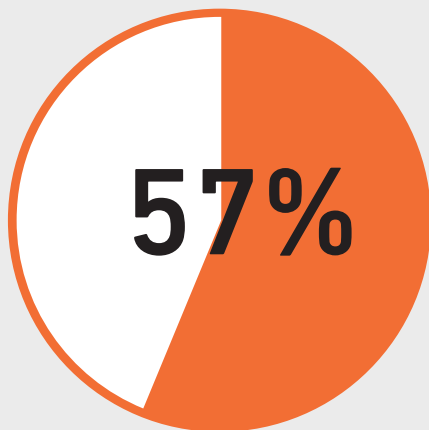
radu, organizacija TRIAL International također nudi scenarije koji se mogu koristiti za izgradnju kapaciteta među pravosudnim djelatnicima, vježbe pomoću kojih je moguće pažljivo procijeniti otežavajuće i olakšavajuće okolnosti imajući u vidu neka od pogrešnih tumačenja o kojima se govori u izvještaju.

Nalazi istraživanja organizacije TRIAL International otkrivaju pravne posljedice oslanjanja na štetne, diskriminatorne stavove prilikom pravnog rasuđivanja. Ostaje nada da će se njihove preporuke shvatiti ozbiljno i da će smjernice pomoći sudijama da isprave praksu izricanja presuda koje ne zadovoljavaju zakonski minimum za zločine ove težine. Pozdravljam organizaciju TRIAL International jer je napravila novi iskorak u osiguravanju djelotvorne i smislene pravde za ratno seksualno nasilje.

Maxine Marcus

direktorica, Transitional Justice Clinic

KLJUČNI STATISTIČKI PODACI

entitetskih prvostepenih presuda donesenih u periodu

od **2012.** do **2017.**

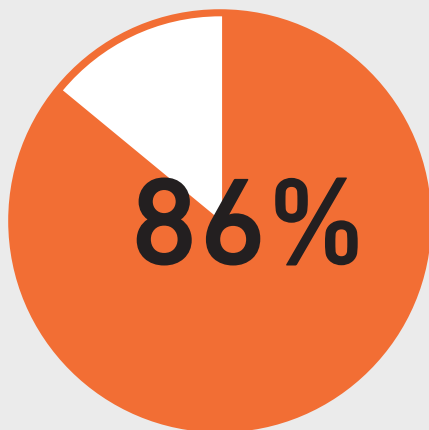
izriče kazne zakona **ispod**
zakonom propisanog minimuma

4.77 GODINA

je prosječna kazna zatvora u relevantnim
predmetima u periodu između

2012. i **2017.** godine,

ispod zakonom propisanog minimuma

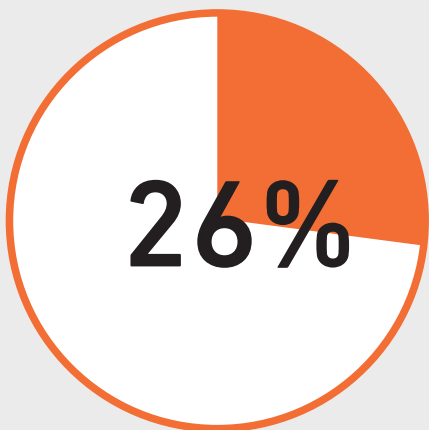
prvostepenih entitetskih presuda za
višestruka krivična djela

NE NAVODE

seksualno nasilje u odluci
o kazni

3.64 GODINE

je prosječna kazna zatvora izrečena
entitetskim presudama, **izuzimajući**
presude Kantonalnog suda u Sarajevu

entitetskih prvostepenih presuda
utvrđuje olakšavajuće okolnosti

ALI

ne i otežavajuće okolnosti,
čime se previđaju štete ratnog
seksualnog nasilja po žrtve

I. METODOLOGIJA

Izvještaj je pripremljen na temelju 92 presude donesene na državnom i entitetskom nivou u predmetima koji su uključivali ratno seksualno nasilje.

Presude su donošene u periodu od 2012. do 2017. godine. U nekim su slučajevima, iako su prvostepene presude donesene prije ovog perioda koji je uzet u analizu, presude po žalbama su objavljene tokom ili nakon 2012. godine te su iz tog razloga uključene u analizu. U drugim slučajevima, presude još uvijek nisu dostupne javnosti te stoga nisu uključene u analizu.^[2]

Izvještaj se također temelji na praksama odmjeravanja kazni koje se primjenjuju na međunarodnom nivou, a preuzete su iz izvještaja koje su objavile međunarodne organizacije poput OSCE-a i presuda koje su donijeli međunarodni sudovi.

² Ured organizacije TRIAL International u BiH poslao je zahtjeve za dostavljanje presuda entitetskim sudovima i kontaktirao je i Sud BiH da dobije presude koje još uvijek nisu objavljene na internetu.

II. PRAVNI KONTEKST

A. Režimi za odmjeraivanje kazni na entitetskom i državnom nivou

Dejtonskim mirovnim sporazumom BiH je podijeljena na dva entiteta: Federaciju Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republiku Srpsku (RS). Naknadni pregovori doveli su do osnivanja Brčko distrikta, samoupravne administrativne jedinice.^[3] Nadležnost za suđenja za ratne zločine podijeljena je između državnog i entitetskog nivoa koji djeluju paralelno i primjenjuju različito zakonodavstvo, jurisprudenciju i prakse.

Pred sudom na državnom nivou, Sudom BiH, ratno seksualno nasilje procesuirao se u okviru dva režima za odmjeraivanje kazni. Prema članu 172. Krivičnog zakona BiH (KZ BiH), ratno seksualno nasilje – uključujući silovanje ili s njim izjednačenu seksualnu radnju, seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik teškog seksualnog nasilja – definirano je kao zločin protiv čovječnosti. Za ova krivična djela, Sud BiH može izreći kaznu zatvora od 10 do 45 godina.

Od kada je Evropski sud za ljudska prava 2013. godine usvojio odluku u predmetu **Maktouf protiv Bosne i Hercegovine**,^[4] Sud BiH je isključivo primjenjivao KZ SFRJ u predmetima ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zločina protiv ratnih zaroblje-

³ U ovom izvještaju se pod „entitete“ ubraja i Brčko distrikt.

⁴ Za više informacija o utjecaju predmeta *Maktouf protiv Bosne i Hercegovine*, vidjeti OSCE, *Borba protiv nekažnjivosti za seksualno nasilje u oružanom sukobu u Bosni i Hercegovini: postignuti napredak i izazovi (entitetski sudovi, 2004–2014)*, (juni, 2015), str. 17–18; Francesco de Sanctis, *Reconciling Justice and Legality: a Quest for Fair Punishment in Cases on Bosnian Atrocity Crimes*, *Journal of International Criminal Justice*, (2014); James Sweeney, *Non-retroactivity, candour and 'transitional relativism': A response to the ECHR judgment in Maktouf and Damjanovic v. Bosnia and Herzegovina*, *Diritti Umani e Diritto Internazionale*, (2014). Dostupno na http://eprints.lancs.ac.uk/72444/1/Sweeney_Non_retroactivity_candour_and_transitional_relativism_4.pdf; Maja Kapetanović, *The impact of the ECtHR judgment in Maktouf and Damjanovic v. BOSNIA AND HERZEGOVINA (18 July 2013) on the processes of transitional justice in Bosnia and Herzegovina*, *Regional School for Transitional Justice Journal*, (mart, 2014).

nika. Članom 142. KZ SFRJ kriminalizira se prisiljavanje na prostituciju i silovanje kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva, dok se članom 144. kriminalizira nečovječno postupanje i nanošenje velikih povreda tjelesnog integriteta kao ratni zločin protiv ratnih zarobljenika. Ova krivična djela kažnjiva su zatvorom od 5 do 15/20 godina.^[5]

Entitetski sudovi isključivo primjenjuju KZ SFRJ i trenutno samo vode predmete ratnih zločina protiv civilnog stanovništva i ratnih zločina protiv ratnih zarobljenika, a ne predmete zločina protiv čovječnosti. Iz tog razloga, kažnjavanje za ratno seksualno nasilje na entitetskom nivou je trenutno ograničeno na propisani raspon zatvorskog trajanja od 5 do 15/20 godina, kako je predviđeno KZ SFRJ.

B. Kako sudovi odmjeravaju kaznu?

Odluke o kazni regulirane su brojnim odredbama KZ BiH i KZ SFRJ. Članom 39. KZ BiH propisana je svrha kažnjavanja kojom bi se sudovi trebali rukovoditi: da se izrazi društvena osuda učinjenog krivičnog djela, da se utječe na učinitelja da ubuduće ne čini krivična djela, da se utječe na ostale da ne čine krivična djela, da se potakne na preodgoj počinitelja, da se utječe na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i o pravednosti kažnjavanja učinitelja. Član 33. KZ SFRJ sadrži slične formulacije.

U članu 48. KZ BiH predviđene su opće kategorije olakšavajućih i otežavajućih okolnosti koje sudovi trebaju uzeti u obzir, kao što su “stepen krivice, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinitelja, njegove osobne prilike i njegovo držanje nakon učinjenog krivičnog djela, kao i druge okolnosti koje se odnose na osobu učinitelja”. Ovo nije konačna lista olakšavajućih i otežavajućih okolnosti i sudovima je dozvoljeno da utvrđuju dodatne okolnosti u skladu sa navedenom svrhom kažnjavanja. I u ovom slučaju, u članu 41. KZ SFRJ sadržane su iste formulacije kao u članu 48. KZ BiH.

⁵ TKZ SFRJ, koji je bio na snazi tokom trajanja sukoba 1992-1995, dozvoljavao je sudovima da izriču kazne od 5 do 15 godina za ratne zločine i, u najtežim slučajevima, smrtnu kaznu. Jugoslavenskim zakonom je bilo omogućeno izricanje kazne zatvora od 20 godina kao zamjena za smrtnu kaznu. Kako je u BiH smrtna kazna formalno ukinuta, sudovi u FBiH primjenjuju gornju granicu od 15 godina, a sudovi u RS-u gornju granicu od 20 godina.

Iako je u KZ BiH propisana najniža kazna zatvora za zločine protiv čovječnosti u trajanju od 10 godina, a u KZ SFRJ je to 5 godina za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika, oba zakona dozvoljavaju ublažavanje kazne ispod granice propisane zakonom. Članom 49(b) KZ BiH sudovima se daje mogućnost da odmjere blažu kaznu kada postoje "osobito olakšavajuće okolnosti" i kada se i ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja. Članom 42. KZ SFRJ dozvoljava se slična mogućnost.

C. Nedostatak usmjerenja, potreba za smjernicama za odmjeravanje kazne

Odredbe KZ SFRJ i KZ BiH ne pojašnjavaju koje su to konkretne okolnosti koje se mogu cijeniti kao olakšavajuće ili otežavajuće, težinu koja se različitim okolnostima pripisuje te koje to okolnosti predstavljaju "osobito olakšavajuće okolnosti". Međutim, još uvijek ne postoje smjernice ni na državnom ni na entitetskom nivou za odmjeravanje kazne.

Kako ćemo predstaviti u tekstu, pogrešna primjena olakšavajućih i otežavajućih okolnosti rezultirala je nedosljednim odmjeravanjem kazni, nerazmjerno niskim kaznama i, u konačnici, umanjenom pravdom za žrtve.

Zbog toga analizu ovog izvještaja prate i smjernice za odmjeravanje kazni, zasnovane na domaćim presudama i međunarodnim praksama odmjeravanja kazni, kojima se nastoji pomoći sudovima u odmjeravanju odgovarajućih kazni za ratno seksualno nasilje. Smjernice su usklađene sa preporukama iz nedavno objavljenog OSCE-ovog izvještaja o procesuiranju ratnog seksualnog nasilja u BiH kojim se pravosudni sektor poziva da "razmotri izradu praktičnih smjernica o primjerenoj primjeni takvih [olakšavajućih i otežavajućih] okolnosti prilikom odmjeravanja kazne."^[6]

⁶ OSCE, *Postizanje pravde*, (juni, 2017), str. 77.

III. PRESUDE ZA VIŠESTRUKA KRIVIČNA DJELA: NEJASNA TERITORIJA

Spomenuta konfuzija oko odmjerenja kazni za ratno seksualno nasilje dijelom potiče i od samog pristupa domaćih sudova u presudama za višestruka krivična djela.

U većini presuda kojim su počinitelji osuđeni za višestruka krivična djela, sudsko vijeće ne razmatra olakšavajuće i otežavajuće okolnosti primjenjive na to krivično djelo.^[7] Kako su pojasnili akteri koji su se suočavali sa istim problemom pred međunarodnim sudovima, ovakva praksa može zamagliti odlučivanje o odgovarajućim kaznama za ratno seksualno nasilje^[8] te nije u skladu sa principom prema kojem se kazne utvrđuju kroz individualiziranu analizu konkretnih krivičnih djela i okolnosti.

Pored toga, ako uzmemo u obzir da se olakšavajuće okolnosti, kao što je lična situacija optuženog, izražavanje kajanja i saradnja sa tužilaštvom, često primjenjuju na sva krivična djela, nepostojanje individualizirane analize u presudama za višestruka krivična djela primarno utječe na neutvrđivanje otežavajućih okolnosti koje su specifične za krivično djelo seksualnog nasilja. Kako ne postoji opis takvih okolnosti i udjela ovog krivičnog djela u kazni, presude za višestruka krivična djela ne odražavaju težinu seksualnog nasilja niti patnje žrtava.

⁷ Važno je napomenuti da ovakav pristup dovodi do nejasnoća u odmjerenju kazni i za druga krivična djela.

⁸ Vidi Serge Brammertz i Michelle Jarvis, *Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY*, Oxford University Press, (2016), str. 262, 266, 268-269; Christine Bishai, *Superior Responsibility, Inferior Sentencing: Sentencing Practices at the International Criminal Tribunals*, *Northwestern Journal of International Human Rights*, Volume 11: Issue 3, (2013), str. 107.

A. Na državnom nivou: previđanje seksualnog nasilja

Na državnom nivou, od 13 prvostepenih presuda u kojima su počinitelji osuđeni za višestruka krivična djela u periodu od 2012. do 2017. godine,^[9] samo se u 5 njih izričito cijene, u svrhu kažnjavanja, otežavajuće i/ili olakšavajuće okolnosti koje se konkretno odnose na seksualno nasilje.^[10]

Na primjer, u presudi **Dragan Šekarić**, optuženi je osuđen za progon kao zločin protiv čovječnosti jer je počinio silovanje i ubistvo. Sud BiH je razdvojio razmatranje ova dva krivična djela u smislu odmjeravanja kazne te utvrdio da je krivično djelo seksualnog nasilja uključivalo otežavajuće okolnosti poput zloupotrebe ovlasti i ozbiljnih fizičkih i psiholoških posljedica po žrtvu.^[11]

Međutim, većina presuda za višestruka krivična djela koje su donesene na državnom nivou – 8 od 13 analiziranih presuda – uopće ne sadrže osvrt na krivično djelo seksualnog nasilja u dijelu odluke o kazni.^[12]

Na primjer, u predmetu **Vitomir Racković**, Sud BiH je osudio optuženog za teško oduzimanje slobode, druga nečovječna djela i silovanje. Racković je 1992. godine, kao pripadnik vojske bosanskih Srba, pomogao u odvođenju grupe žena iz kuća u kojima su

9 Kako je navedeno u dijelu o metodologiji, ured TRIAL International u BiH nije mogao dobiti pristup određenim presudama te one nisu obuhvaćene ovim izvještajem.

10 Radi se o predmetima *Mato Baotić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 9. decembar 2016; *Zoran Dragičević*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 22. novembar 2013; *Zaim Lalić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 25. maj 2015; *Dragan Šekarić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 13. februar 2015; *Ivan Zelenika i drugi*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 14. april 2015.

11 *Dragan Šekarić*, Prvostepena presuda, 2015, stavovi 568-560.

12 *Gligor Begović*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 11. decembar 2015; *Petar Kovačević*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 2. novembar 2015; *Josip Tolić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 20. mart 2015; *Vitomir Racković*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 11. maj 2015; *Ibro Macić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 17. april 2015; *Veselin Vlahović Batko*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 29. mart 2013; *Branko Vlačo*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 4. juli 2014; *Indira Kamerić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 17. april 2015. Važno je napomenuti da se u nekim presudama, u dijelu odluke o kazni, *spominje* da je optuženi osuđen za krivično djelo ratnog seksualnog nasilja. Međutim, puko navođenje osude bez dodatnih obrazloženja nije se smatralo "analizom" krivičnog djela seksualnog nasilja.

boravile žene sa djecom.^[13] Na putu za selo blizu Višegrada, naredio je jednoj od žena da pređe na prednje sjedište vozila i prisilio je na seksualni odnos nakon čega ju je provocirao govoreći da će “nositi srpsko dijete”.^[14]

U odluci o kazni za Rackovića, Sud BiH nije naveo nijedno posebno obilježje silovanja, već je općenito naveo za sve zločine optuženog: “(Vijeće je) imalo u vidu stepen krivice optuženog, s obzirom da je Vijeće utvrdilo da je optuženi sa direktnim umišljajem, samostalno, odnosno kao saizvršilac (počinio djela)... (i) stepen povrede zaštićenog dobra – a to su sloboda, dostojanstvo i psihofizički integritet oštećenih.”^[15]

Kategorije otežavajućih okolnosti koje je Sud BiH pobrojao ne odražavaju stravične uslove u kojima je djelo seksualnog nasilja počinjeno, poput činjenice da je Racković žrtvu odvojio od djece i javno silovao. Stoga nije jasno da li je Sud BiH uzeo u obzir ove okolnosti i njihove specifične posljedice po žrtvu u odlučivanju o kazni.^[16]

Preostalih 7 presuda za višestruka krivična djela koje su donesene u periodu 2012-2017. sadrže istu vrstu generalnih formulacija^[17] kojima se izbjegava individualizirana analiza i ne daju smjernice za buduće djelovanje sudova u smislu odmjerenja kazni za ratno seksualno nasilje.

13 Vitomir Racković, Prvostepena presuda, 2015, stav 211.

14 Vitomir Racković, Prvostepena presuda, 2015, stav 202.

15 Vitomir Racković, Prvostepena presuda, 2015, stav 290. Kako je već spomenuto, nedostatak preciznosti u analizi odluke o kazni otežava razumijevanje procesa odlučivanja suda ne samo u odnosu na krivično djelo seksualnog nasilja već i druga krivična djela za koje je Racković osuđen.

16 Vidi također Josip Tolić, Prvostepena presuda, 2015, stavovi 357-358. Tolić je proglašen krivim za ubistvo i silovanje i nanošenje teške tjelesne i duševne patnje dok je bio čuvar logora u Odžaku/Bosanskom Brodu. U dijelu koji se odnosi na seksualno nasilje, Tolić je u više navrata silovao zatvorenicu, prijetivši joj da će dati da je siluje deset gardista ukoliko ne spava s njima. Izrekavši kaznu od 10 godina zatvora za krivična djela koja je počinio Tolić, Sud BiH ponavlja opće formulacije iz člana 48. KZ BiH, navodeći: “Vijeće je razmotrilo stepen krivične odgovornosti optuženog, motive za izvršenje krivičnog djela, jačinu ugrožavanja, odnosno povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojim je djelo počinjeno i držanje nakon učinjenja djela...”

17 U nekim predmetima, sud koristi pojmove “okrutno” i “ponižavajuće” da naizgled implicitno ukaže na zločin seksualnog nasilja, ali ga nikada ne pojašnjava. Vidi Ibro Macić, Prvostepena presuda, stav 337.

B. Na entitetskom nivou: djelo koje se rijetko navodi

U sferi odlučivanja o kaznama na entitetskom nivou, još je upadljivije odsustvo specifičnog navođenja seksualnog nasilja. Između 2012. i 2017. godine, od 15 prvostepenih presuda koje uključuju višestruka krivična djela, samo dvije presude, **Predrag Bajić i drugi** i **Ramo Žilić**,^[18] razmatraju djelo seksualnog nasilja u svrhu odmjerenja kazne. U preostalih 13 presuda se predmetno silovanje ne spominje.^[19]

Na primjer, u predmetu **Ranko Stevanović**, optuženi je osuđen za seksualno nasilje popraćeno specifičnim otežavajućim okolnostima, kao što je činjenje djela pred svekrom i svekrvom nakon čega je urinirao po žrtvi. Međutim, u odmjerenju odgovarajuće kazne, Okružni sud u Trebinju nije cijenio nijednu od ovih okolnosti niti se osvrnuo na njihov specifičan utjecaj na žrtvu.

Prema riječima suda, zatvorska kazna od 14 godina izrečena Stevanoviću zasnovana je na "činjenici da je djelo ratnog zločina učinio sa dvije odvojene krivično pravne radnje, sa teškim posljedicama u obliku ubistva tri civilna lica i silovanja dva civilna lica. Sud je ovom okolnošću cijenio izražen stepen ugrožavanja i povredu zaštićenog dobra".^[20] Iako sud u Trebinju *navodi* činjenicu da su se silovanja desila, ne postoji individualizirano obrazloženje specifičnih otežavajućih okolnosti.

¹⁸ *Predrag Bajić i Siniša Babić*, Kantonalni sud u Bihaću, Prvostepena presuda, 22. maj 2014, str. 10; *Ramo Žilić i Esad Gakić*, Kantonalni sud u Mostaru, Prvostepena presuda, 4. novembar 2015, str. 65-66. Čak i u presudama *Bajić i Žilić*, ograničeno je razmatranje seksualnog nasilja, u presudi *Bajić* vijeće navodi starosnu dob žrtve kao otežavajuću okolnost, a presudi *Žilić* vijeće svirepost zločina seksualnog nasilja cijeni kao otežavajuću okolnost.

¹⁹ U ovom dijelu, sporazumi o priznanju krivice su uključeni kada podrazumijevaju i razmatranje konkretnih olakšavajućih i/ili otežavajućih okolnosti. *Nenad Bajić*, Kantonalni sud u Bihaću, Prvostepena presuda, 3. juni 2014; *Slobodan Dragić*, Kantonalni sud u Bihaću, Prvostepena presuda, 28. april 2014; *Bora Kuburić i Radmila Banjac*, Kantonalni sud u Bihaću, Prvostepena presuda, 26. februar 2015; *Asmir Tatarević i Armin Omazić*, Osnovni sud Brčko distrikta, Prvostepena presuda, 3. februar 2015; *Galib Hadžić i Nijaz Hodžić*, Osnovni sud Brčko distrikta, Prvostepena presuda, 31. oktobar 2014; *Monika Ilić-Karan*, Osnovni sud Brčko distrikta, Prvostepena presuda, 17. maj 2013; *Danilo Spasojević*, Okružni sud u Bijeljini, Prvostepena presuda, 25. januar 2012; *Ostoja Minić i drugi*, Okružni sud u Bijeljini, Prvostepena presuda, 11. april 2014; *Željko Jović*, Okružni sud u Banjaluci, Prvostepena presuda, 28. septembar 2015; *Ivan Koler*, Vrhovni sud FBiH, Drugostepena presuda, 11. mart 2013; *Mladen Milanović*, Vrhovni sud FBiH, Drugostepena presuda, 15. februar 2013; *Radomir Škiljević*, Kantonalni sud u Tuzli, Prvostepena presuda, 26. februar 2015; *Ranko Stevanović*, Okružni sud u Trebinju, Prvostepena presuda, 17. maj 2012.

²⁰ *Ranko Stevanović*, Prvostepena presuda, 2012, str. 2.

U nekim presudama, sudovi jednostavno ponavljaju opće okolnosti koje su pobrojane u članu 41. KZ SFRJ.

U predmetu *Ostoja Minić i drugi*, pred Okružnim sudom u Bijeljini, Velimir Popović je osuđen, između ostalog, za prisiljavanje zarobljenika da jedan drugome rade felacio. Po pitanju petogodišnje kazne izrečene Miniću, sud je zaobišao individualiziranu analizu krivičnog djela seksualnog nasilja, navodeći, u skladu sa članom 41, da je "cijenio sve okolnosti samog događaja i okolnosti koje se stječu na strani optuženog, a posebno stupanj krivične odgovornosti imajući (direktan umišljaj), vrstu, prirodu i motive izvršenog djela, težinu nastupljenih posljedica djela, (brojnost preduzetih pojedinačnih radnji i neminovnost nastupanja produženih posljedica, psihičke prirode, prema velikom broju oštećenih)".^[21]

U predmetu *Danilo Spasojević*, u kojem su okolnosti značajno drugačije jer se radilo o grupnom silovanju dvije žene, Okružni sud u Bijeljini u presudi navodi iste okolnosti iz člana 41: "stepen krivične odgovornosti optuženog kao i način i pobude izvršenja djela, posljedicu, ... težinu učinjenog djela".^[22]

C. Nejasno odlučivanje i ignoriranje žrtava

Predstavljene presude za višestruka krivična djela donesene na državnom i entitetskom nivou daju vrlo malo uvida u način na koji se ratno seksualno nasilje treba kažnjavati. Nedostatak konkretnog navođenja krivičnih djela seksualnog nasilja i, u nekim slučajevima, automatsko citiranje okolnosti iz člana 41. dovode do konfuzije o odgovarajućim olakšavajućim i otežavajućim okolnostima te, u konačnici, i o odgovarajućoj kazni za ratno seksualno nasilje.

²¹ *Ostoja Minić i drugi*, Prvostepena presuda, 2014, str. 2.

²² *Danilo Spasojević*, Prvostepena presuda, 2012, str. 18-19.

Pored toga, kako se u njima ne navode ni otežavajuće okolnosti koje su specifične za djelo seksualnog nasilja, presudama se ne odražava težina tog krivičnog djela. Konkretno, presudama za višestruka krivična djela donesenim na državnom i entitetskom nivou bi se trebala, gdje je to moguće, cijeliti specifična šteta počinjena žrtvama seksualnog nasilja kao otežavajuća okolnost pri odmjeravanju kazne.

D. Primjeri iz sudnice: rasvjetljavanje kazne za seksualno nasilje pred MKS-om

Nedavni predmet *Jean Pierre Bemba-Gogo* pred Međunarodnim krivičnim sudom (MKS) daje model kako da se djelotvorno obrazloži odmjeravanje kazne za ratno seksualno nasilje. Bemba je osuđen za ubistvo, silovanje i pljačkanje u svojstvu vojnog zapovjednika tokom građanskog rata u Srednjoafričkoj Republici. U svrhe odmjeravanja kazne, Raspravno vijeće III MKS-a odvojilo je razmatranje zločina u različite odjeljke. Po pitanju seksualnog nasilja, sud je izvršio opsežno ispitivanje štete koju su pretrpjele žrtve te je cijenio činjenicu da su žrtve bile naročito bespomoćne te da su silovanja počinjena uz “naročitu okrutnost” kao otežavajuće okolnosti.^[23]

U predmetu *Bemba*, jasno je na koji je način Vijeće donijelo odluku o kazni za optuženog i da, shodno tome, Vijeće prepoznaje težinu zločina seksualnog nasilja.

²³ *Situation in the Central African Republic in the Case of the Prosecutor v. Jean Pierre Bemba-Gombo*, Međunarodni krivični sud, Predmet ICC-01/05-01/08, Osuđujuća presuda, (21. juni 2016), stavovi 36-47.

IV. OSUDE ISKLJUČIVO ZA SEKSUALNO NASILJE: SPECIFIČNOST NA DJELU

U predmetima u kojima su počinitelji osuđeni isključivo za seksualno nasilje, sudovi nastoje utvrditi specifične otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, izbjegavajući formalistički jezik spomenut u prethodnom odjeljku.

A. Individualizirana analiza krivičnih djela seksualnog nasilja

Na primjer, u presudi **Marković i Marković**, odluka o kazni navodi konkretne karakteristike silovanja, poput činjenice da je žrtva bila maloljetna, da je doživjela cjeloživotnu psihološku traumu, da je optuženi odveo žrtvu pred roditeljima, te da je optuženi pokušao prikriti dokaze i utjecati na svjedoke nakon silovanja.^[24]

Osude za seksualno nasilje na entitetskom nivou često su na sličan način precizne u izricanju kazne. U predmetu **Asim Kadić**, Kantonalni sud u Zenici je utvrdio da je utjecaj silovanja na žrtvu otežavajuća okolnost, navodeći da ona ne samo da pati od post-traumatskog stresnog poremećaja već i da ju je muž napustio nakon što je saznao za taj zločin.^[25]

U predmetu **Dragoljub Kojić**, Okružni sud u Doboju je na sličan način naglasio “da je djelo ostavilo trajne posljedice po psihičko zdravlje oštećene” te se Sud osvrnuo i na činjenicu da je optuženi žrtvu silovao u više navrata kao na otežavajuću okolnost.^[26]

²⁴ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 24. jun 2015, stavovi 225-228.

²⁵ *Asim Kadić*, Kantonalni sud u Zenici, Prvostepena presuda, 6. februar 2014, str. 8.

²⁶ *Dragoljub Kojić*, Okružni sud u Doboju, Prvostepena presuda, 30. april 2013, str. 11.

B. Ovisnost o spisku iz člana 41.

U određenim presudama na entitetskom nivou, sudovi ipak i dalje primjenjuju nespecifične faktore na isti način kako se to radi u problematičnim presudama za višestruka krivična djela koje su predstavljene u prethodnom odjeljku.

U skorijem predmetu *Jović i Mahalbašić*, koji je vođen pred Kantonalnim sudom u Novom Travniku, u presudi se ponavlja spisak iz člana 41. i navodi da se izrečenom kaznom ima u vidu "stupanj kaznene odgovornosti optuženika, pobude iz kojih je kazneno djelo počinjeno, odnosno povrede zaštićenog dobra i okolnosti pod kojima je djelo počinjeno."^[27]

Ove općenite formulacije krivo predstavljaju određene otežavajuće okolnosti koje su evidentne u radnjama oba optuženika, jer se Jović smijao zajedno sa stražarima nakon počinjenja silovanja, a Mahalbašić je žrtvu silovao više puta tokom nekoliko dana. Nema nikakve naznake da je Sud ove okolnosti cijenio pri odmjeravanju kazne. Pored toga, vijeće u Novom Travniku je propustilo osvrnuti se na povrede koje je pretrpjela žrtva seksualnog nasilja.

Kako je ranije rečeno u dijelu o presudama za višestruka krivična djela, neposredno individualizirane analize prikriva težinu seksualnog nasilja te stvara konfuziju oko odgovarajuće kazne. Posebice, kako će biti predstavljeno u sljedećim odjeljcima i kako su zabilježile organizacije poput OSCE-a i Amnesty Internationala,^[28] primjena olakšavajućih i otežavajućih okolnosti je nedosljedna širom BiH a u nekim slučajevima i nevaljana. Rezultat toga je da se kazne često čine proizvoljnim.

²⁷ Anto Jović i Đemahudin Mahalbašić, Kantonalni sud u Novom Travniku, Prvostepena presuda, 22. maj 2017, str. 31.

²⁸ Vidi OSCE, *Postizanje pravde*, (juni, 2017) str. 63-64; Amnesty International, *Posljednja šansa za pravdu za bosanskohercegovačke žrtve ratnog silovanja*, (septembar, 2017), str. 11, 26.

V. PRIPISIVANJE PREVIŠE ZNAČAJA ZANEMARIVIM OLAKŠAVAJUĆIM OKOLNOSTIMA

Sudovi širom BiH generalno previše značaja pripisuju porodičnim prilikama optuženog, ponašanju pred sudom i pomoći koju su pružili žrtvama kao olakšavajućim okolnostima.

A. Da li optuženi koji su u braku ili imaju djecu trebaju dobiti manje kazne?

Iz brojnih razloga, porodične prilike optuženog zaslužuju ne više od minimalne pažnje prilikom ocjene okolnosti u svrhe odmjerenje kazne za ratna krivična djela.

U presudi *Dragan Šekarić*, na primjer, Apelaciono vijeće Suda BiH navelo je da su data krivična djela – ubistvo i silovanje – toliko teška da porodične prilike optuženog ne mogu opravdati izricanje blaže kazne.^[29] Vijeća međunarodnih sudova su došla do istog zaključka.^[30] Prema riječima Raspravnog vijeća MKSJ-a, iako "porodične okolnosti optuženog mogu, u nekim slučajevima, biti uzete u obzir kao olakšavajuće okolnosti ...

²⁹ *Dragan Šekarić*, Sud BiH, Drugostepena presuda, 30. septembar 2015, stav 175. *Vidi također Adil Vojić i Bekir Mešić*, Sud BiH, Drugostepena presuda, 1. decembar 2016, stavovi 121-122, 124-125, 127.

³⁰ *Vidi Tužilac protiv Pauline Nyiramasuhuko i drugih*, MKSR, Predmet ICTR-98-42-T, Prvostepena presuda, (24. juni 2011), stav 6221; *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*, MKSJ, Predmet IT-99-36-T, Prvostepena presuda, (1. septembar 2004), stav 1130; *Serge Brammertz and Michelle Jarvis, Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY*, Oxford University Press, (2016), str. 289. *Vidi također OSCE, Postizanje pravde*, (juni, 2017), str. 67. Kako je navedeno u izvještaju OSCE-a, uzimanje u obzir porodičnih prilika kao olakšavajuće okolnosti ima diskriminatoran utjecaj na one osobe koje ne mogu ili ne odlučiti stupiti u brak ili imati djecu, što dodatno dovodi u sumnju vrednovanje porodičnih prilika kao olakšavajuće okolnosti.

one imaju samo ograničen utjecaj na kaznu koja će se izreći ... kada je optuženi osuđen za izuzetno teške zločine, koji su počinjeni na naročito brutalan način”.^[31]

Međutim, čini se da neki sudovi u BiH porodične prilike optuženog cijene kao značajnu olakšavajuću okolnost. U predmetu **Mirko Kovačević**, na primjer, Okružni sud u Doboju je cijenio činjenicu da je optuženi “porodičan čovjek” i otac dvoje djece.^[32] Kovačević je za odvođenje žene iz njene porodične kuće i za dvostruko silovanje dobio samo tri godine zatvora. Presude od Bihaća, Brčkog, Tuzle do Banja Luke na sličan način idu u korist optuženim zbog činjenice da imaju suprugu i/ili djecu i ne navode da ne bi trebalo veliki značaj pripisivati porodičnoj situaciji.^[33]

Pripisivanje značaja porodičnom statusu optuženog samo po sebi je kontradikcija. U predmetu **Duško Soleša**, Kantonalni sud u Bihaću je cijenio činjenicu da je optuženi “porodičan čovjek” kao olakšavajuću okolnost dok je tu činjenicu istovremeno cijenio i kao otežavajuću okolnost navodeći da je Soleša izvršio silovanje maloljetne osobe “bez obzira što je u to vrijeme bio otac ženskog djeteta”.^[34] Kako navodi OSCE u nedavno objavljenom izvještaju,^[35] sud nikada nije otkrio na koji način je pomirio ove dvije naizgled suprotne ocjene karaktera optuženog, samo je naveo da su obje uzete u obzir pri odluci o kazni.

31 *Tužilac protiv Miroslava Brale*, MKSJ, Predmet IT-95-17-S, Prvostepena presuda, (7. decembar 2005), stav 48.

32 *Mirko Kovačević*, Prvostepena presuda, Okružni sud u Doboju, 2. decembar 2013, str. 12.

33 *Nenad Bajić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 6; *Predrag Bajić i Siniša Babić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 9; *Galib Hadžić i Nijaz Hodžić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 80; *Željko Jović*, Prvostepena presuda, 2015, str. 26; *Radomir Škiljević*, Prvostepena presuda, 2015, str. 6; *Danilo Spasojević*, Prvostepena presuda, 2012, str. 2; *Ramo Žilić i Esad Gakić*, Prvostepena presuda, 2015, str. 65-66; *Mladen Milanović*, Drugostepena presuda, 2013, str. 19.

34 *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću, Prvostepena presuda, 19. septembar 2014, str. 15.

35 OSCE, *Postizanje pravde*, (juni, 2017), str. 66.

U predmetu *Duško Soleša*, Kantonalni sud u Bihaću je cijenio činjenicu da je optuženi “porodičan čovjek” kao olakšavajuću okolnost dok je tu činjenicu istovremeno cijenio i kao otežavajuću okolnost navodeći da je Soleša izvršio silovanje maloljetne osobe “bez obzira što je u to vrijeme bio otac ženskog djeteta”. S obzirom da ove okolnosti jedna drugu isključuju, nemoguće je obje istovremeno cijeniti jer se u suprotnom stiče dojam da je presuda proizvoljna.

I u drugim presudama nailazimo na slične probleme, iako u manjoj mjeri paradoksalne. Na primjer, u presudi **Mirko Lukić**, Okružni sud u Bijeljini je cijenio kao olakšavajuću okolnost na strani optuženog činjenicu da je "porodičan čovjek" iako je osuđen za silovanje maloljetnice.^[36] Lukić je na kraju osuđen na tri godine zatvora.

U presudi **Danilo Spasojević**, Vijeće u Bijeljini je na sličan način optuženog opisalo kao "porodičnog čovjeka", što je bila olakšavajuća okolnost u svrhe odluke o kazni, usprkos činjenici da su krivična djela koje je Spasojević počinio bila usmjerena protiv porodice,^[37] jer je kao pripadnik srpskih dobrovoljaca, odvojio kćerku i snahu u njihovoj porodičnoj kući i učestvovao u grupnom silovanju tih žena. Obrazloženje u presudi **Spasojević** donekle je neočekivano jer je sud nagradio pojedinca koji je nanio ogromnu fizičku i psihološku štetu jednoj porodici zbog toga što i sam ima porodicu.^[38]

Istovremeno, u većini presuda kojima se porodične prilike optuženog cijene kao olakšavajuća okolnost to se radi na površan način, bez detalja o dinamici njegove porodice. Šta ako optuženi zlostavlja svoju suprugu ili se radi o odsutnom ocu? Sudovi ih ne bi trebali cijeliti bez ovakvih informacija, odnosno, što je još važnije, bez individualizirane analize načina na koji porodične prilike optuženog umanjuju njegovu krivičnu odgovornost, posebnu u slučajevima kontradiktornih okolnosti poput onih koje nalazimo u predmetima **Soleša**, **Spasojević** i **Lukić**.

Čak i kada se porodične prilike optuženog smatraju olakšavajućom okolnosti nakon temeljitog ispitivanja i balansiranja date situacije i implikacija zločina seksualnog nasilja po porodicu, ovoj okolnosti bi se trebao, prema međunarodnoj sudskoj praksi, pripisati mali značaj pri odmjeravanju kazne.

³⁶ *Mirko Lukić*, Okružni sud u Bijeljini, Prvostepena presuda, 4. mart 2014, str. 2. Vidi također *Slavko Savić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 29. juni 2015, stav 379.

³⁷ *Danilo Spasojević*, Prvostepena presuda, 2012, str. 2.

³⁸ Vidi *Saša Barićanin*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 9. novembar 2011, stav 252. "Vijeće je također imalo u vidu i činjenicu da je optuženi otac 3 mldb. djece, te da ranije nije osuđivan, ali navedene okolnosti nisu prema mišljenju vijeća kvalitativno i kvantitativno podobne da dovedu do izricanje blaže kazne, od one za koju se opredijelilo Vijeće, obzirom na specifične okolnosti krivičnog djela čiji je predmet napada bila cijela jedna porodica."

B. Korektno ponašanje pred sudom: očekivano ponašanje ili povod za priznanje?

Određena vijeća na državnom nivou odbacivala su cijeniti korektno ponašanje pred sudom kao olakšavajuću okolnost, objašnjavajući da se takvo ponašanje očekuje od optuženog te da se stoga ne treba koristiti za ublažavanje kazne osim ukoliko takvo ponašanje nije zaista izuzetno.^[39] Međunarodni sudovi su tako cijenili kao olakšavajuću okolnost samo kada se optuženi pred sudom odnosi sa izuzetnim poštovanjem, kao što je odustajanje od unakrsnog ispitivanja žrtava.^[40]

Međutim, neka vijeća na državnom i entitetskom nivou išla su u korist optuženog zbog *uobičajenog* ponašanja, bez navođenja bilo kakve radnje optuženog koja je vrijedna spomena.^[41] U presudi **Duško Dabetić**, na primjer, Kantonalni sud u Sarajevu je činjenicu da se optuženi "tokom suđenja korektno ponašao na sudu" cijenio kao olakšavajuću okolnost.^[42] Ova vrsta presedana je naročito problematična imajući u vidu da su optuženi zakonski obavezani slijediti pravila sudnice i ponašati se korektno.^[43]

Kao što se vidi iz navedene jurisprudencije, bh. vijeća imaju kontradiktorne pristupe pitanju da li dobro ponašanje pred sudom predstavlja olakšavajuću okolnost. U brojnim slučajevima, vijeća su previše značaja davala ponašanju koje je obavezno.

C. Pomaganje: neophodnost temeljitog ispitivanja

Tretiranje pomaganja kao olakšavajuće okolnosti predstavlja kontroverzno pitanje.

³⁹ Vidi Slavko Savić, Prvostepena presuda, 2015, stav 379; Zaim Laličić, Prvostepena presuda, 2015, stav 209. Vidi također Branko Vlačo, Prvostepena presuda, 2014, stav 481, u kojoj je sud naveo da se samo "izuzetno primjereno" ponašanje tokom postupka može smatrati olakšavajućom okolnosti. Međutim, sud nije dao objašnjenje pojma "izuzetno primjereno".

⁴⁰ Vidi Tužilac protiv Radoslava Brđanina, MKSJ, Predmet br. IT-99-36-T, Prvostepena presuda, (1. septembar 2004), stavovi 1136-1137; Serge Brammertz and Michelle Jarvis, *Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY*, Oxford University Press, (2016), str. 288-289.

⁴¹ Vidi Ibro Macić, Prvostepena presuda, 2015, stav 355; Zoran Dragičević, Prvostepena presuda, 2013, stav 196; Petar Kovačević, Prvostepena presuda, 2015, stav 267; Indira Kamerić, Prvostepena presuda, 2015, stav 237; Danilo Spasojević, Prvostepena presuda, 2012, str. 18; Asim Kadić, Prvostepena presuda, 2014, str. 13; Ranko Stevanović, Prvostepena presuda, 2012, str. 15; Milkan Gojković, Kantonalni sud u Sarajevu, Prvostepena presuda, 25. februar 2016, str. 31; Mirko Kovačević, Prvostepena presuda, 2013, str. 12.

⁴² Duško Dabetić, Kantonalni sud u Sarajevu, Prvostepena presuda, 17. juni 2016, str. 13.

⁴³ Vidi članove 141, 242(2)(3) KZ BiH.

Međunarodni sudovi, a i niz domaćih sudova, su naglašavali značaj *detaljnog* ispitivanja motiva pomaganja i okolnosti pod kojima je pomaganje izvršeno prije ocjene da se radi o olakšavajućoj okolnosti.^[44] Na primjer, u predmetu **Branko Vlačo**, Sud BiH je odbio cijeniti činjenicu da je optuženi pomogao nekim pojedincima kao olakšavajuću okolnost i zaključio je da je jasno da je Vlačo imao moć da spasi druge žrtve i da je izabrao da to ne učini.^[45] Na sličan način je, u predmetu **Kvočka i drugi**, raspravno vijeće MKSJ-a zanemariv olakšavajući značaj pripisalo pomoći koju je optuženi pružao zatočenicima "zato što ih (žrtve) poznaje ili s njima dijeli slične karakteristike."^[46]

U BiH, presude poput ove u predmetima **Kvočka i Vlačo** ipak ne predstavljaju standard. U većini slučajeva, vijeća i na državnom i na entitetskom nivou automatski utvrđuju pomaganje kao olakšavajuću okolnost. Na primjer, u predmetu **Danilo Spasojević**, Okružni sud u Bijeljini je optuženom cijenio kao olakšavajuću okolnost čin pomaganja jednom od sinova da pobjegne iako je osuđen za ubistvo i silovanje nekoliko članova njegove porodice.^[47] Vijeće je propustilo ispitati razloge zbog kojih je Spasojević pružio tu selektivnu pomoć.

Sud BiH je u predmetu **Zelenika i drugi** slično cijenio kao olakšavajuću okolnost činjenicu da je Ivan Medić nakon silovanja žrtvi ponudio utočište i pomogao u snabdijevanju lijekovima.^[48] Iako je ovo ponašanje možda predstavljalo dobronamjeran čin ili kajanje optuženog, isto tako je moglo biti uzrokovano željom optuženog da se žrtvi dodvori da bi pripremio teren za buduće radnje seksualnog nasilja. Također je upitno da li je vijeće trebalo ići Mediću u korist, imajući u vidu da male geste ljubaznosti prema žrtvi nisu utjecale na njegovu odluku da je siluje.

Nastavljajući sa pozitivnim praksama uočenim u presudama **Kvočka i Vlačo**, sudovi moraju cijeniti detalje konkretne situacije umjesto što donose generalizirane zaključke o pomaganju.

⁴⁴ Vidi Barbara Hola, *Sentencing of International Crimes at the ICTY and ICTY*, Amsterdam Law Forum, (2012), str. 17-18; *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, MKSJ, Predmet br. IT-00-39-T, Prvostepena presuda, (27. septembar 2006), stavovi 1162-1163.

⁴⁵ Vidi *Branko Vlačo*, Sud BiH, Drugostepena presuda, 27. april 2015, stav 234.

⁴⁶ *Tužilac protiv Kvočke i drugih*, MKSJ, Predmet br. IT-98-30/1-A, Žalbena presuda, (28. februar 2005), stav 693. Vidi također *Tužilac protiv Tharcisse Muvunyi*, MKSR, Predmet br. ICTR-2000-55A-T, Prvostepena presuda, (12. septembar 2006), stav 540.

⁴⁷ *Danilo Spasojević*, Prvostepena presuda, 2012, str. 19 Vidi također *Saša Barićanin*, Sud BiH, Drugostepena presuda, 28. mart 2012, stav 56; *Ramo Žilić i Esad Gakić*, Prvostepena presuda, 2015, str. 65; *Zoran Dragičević*, Prvostepena presuda, 2013, stav 196; *Zaim Lalić*, Prvostepena presuda, 2015, stav 208.

⁴⁸ *Ivan Zelenika i drugi*, Prvostepena presuda, 2015, stav 937.

VI. PRIMJENA UPITNIH OLAKŠAVAJUĆIH I OTEŽAVAJUĆIH OKOLNOSTI

U nekim predmetima ratnog seksualnog nasilja, posebno na entitetskom nivou, sudovi su primjenjivali upitne olakšavajuće i, iako manje često, upitne otežavajuće okolnosti.

A. Prošlo je 20 godina: uzimanje u obzir protoka vremena

Entitetske presude povremeno navode protek vremena od krivičnog djela seksualnog nasilja kao olakšavajuću okolnost.^[49]

Recimo, u predmetu *Dragoljub Kojić*, u kojem se radi o optuženom koji je silovao oštećenu više puta, Okružni sud u Doboju je cijenio kao olakšavajuću okolnost na strani optuženog činjenicu da je od tog djela prošlo više od dvadeset godina.^[50] Kojić je dobio tri godine zatvora.

Kako je Kantonalni sud u Zenici utvrdio u predmetu *Asim Kadić*,^[51] protek vremena od krivičnog djela je pitanje koje se tiče zakonodavstva o zastari, a ne odluke o kazni.^[52] Protek vremena nema veze sa odgovarajućom ocjenom olakšavajućih okolnosti, ne dokazuje, na primjer, stepen odgovornosti optuženog, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, niti mogućnost preodgoja optuženog.

⁴⁹ Vidi Predrag Bajić i Siniša Babić, Prvostepena presuda, 2014, str. 9; Mirko Lukić, Prvostepena presuda, 2014, str. 7; Mirko Kovačević, Prvostepena presuda, 2013, str. 12; Ostoja Minić i drugi, Prvostepena presuda, 2014, str. 6; Ranko Stevanović, Prvostepena presuda, 2012, str. 15; Duško Soleša, Prvostepena presuda, 2014, str. 17.

⁵⁰ *Dragoljub Kojić*, Prvostepena presuda, str. 8.

⁵¹ *Asim Kadić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 13. Vidi također Članove 14-19 KZ BiH; Članove 95-100 KZ SFRJ.

⁵² U svakom slučaju, zbog težine ratnih zločina, takva krivična djela ne podliježu zastari.

U predmetu *Dragoljub Kojić*, u kojem se radi o optuženom koji je silovao oštećenu više puta u njenoj kući, Okružni sud u Doboju je cijenio kao olakšavajuću okolnost na strani optuženog činjenicu da je od tog djela prošlo više od dvadeset godina. Kako puki protek vremena može ublažiti odgovornost optuženog? Kojić je dobio tri godine zatvora.

B. Izražene preferencije oštećene u odnosu na kaznu

U drugim presudama na entitetskom nivou, sudovi su cijenili činjenicu da je oštećena tražila kažnjavanje kao olakšavajuću ili otežavajuću okolnost.^[53]

Na primjer, u presudi **Mirko Lukić**, Okružni sud u Bijeljini je uzeo u obzir činjenicu da oštećena traži krivično gonjenje optuženog kao otežavajuću okolnost.^[54] A u obratnoj situaciji, u predmetu **Mirko Kovačević**, Okružni sud u Doboju je nezainteresiranost oštećene za krivično gonjenje i naknadu štete cijenio kao olakšavajuću okolnost.^[55]

Nedopustivo je da se stav oštećene prema suđenju koristi na ovaj način. Lični izbor ove vrste može biti zasnovan na razlozima koji uopće nisu povezani sa optuženim, npr. s tim da li je oštećena ikome rekla šta se dogodilo, da li oštećena ima podršku svojih najbližih, do koje mjere oštećena ima povjerenja u pravosudni sistem, s kojim psihološkim problemima se oštećena nosi, itd. Ova pitanja imaju malo veze sa pitanjem da li optuženom treba umanjiti kaznu. Također, preferencije koje je iznijela žrtva možda ne odražavaju njena istinska osjećanja u smislu kazne, što govori u prilog tome da nije relevantno da li je oštećena "tražila" ili "nije tražila" krivično gonjenje.

Konačno, odgovornost za provođenje krivičnih gonjenja u BiH imaju samo javni organi. Optuženi ne mogu biti nagrađeni zbog toga što se žrtve oslanjaju na policiju i tužilaštva da ispunjavaju svoje zakonom propisane obaveze.

⁵³ Vidi Danilo Spasojević, Prvostepena presuda, 2012, str. 2.

⁵⁴ Mirko Lukić, Prvostepena presuda, 2014, str. 7.

⁵⁵ Mirko Kovačević, Prvostepena presuda, 2013, str. 12.

C. Ratne okolnosti kao otežavajuća ili olakšavajuća okolnost

Međunarodni sudovi su utvrdili da se ratne okolnosti koje su samo u maloj mjeri povezane sa samim zločinom ne trebaju pripisivati optuženom u svrhu odmjerenja kazne.^[56] Prema riječima Apelacionog vijeća MKSJ-a u predmetu **Miroslav Bralo**, “zaključak da se ‘haotični’ kontekst događaja može smatrati olakšavajućim faktorom u okolnostima borbenih operacija mogao bi navesti na zaključak da to predstavlja olakšavajuću okolnost za kažnjivo ponašanje cjelokupnog ljudstva u zoni zahvaćenoj ratom”.^[57] Isto tako, kako je navelo Raspravno vijeće u predmetu **Mucić i drugi**, “išlo bi se predaleko ako bi se svaka nesreća koja je zadesila lokalnu sredinu pripisala vinom optuženom”.^[58]

Sudovi u BiH, ipak, povremeno cijene širi kontekst rata kao olakšavajuću ili otežavajuću okolnost.

U predmetu **Safet Delić**, na primjer, Kantonalni sud u Bihaću utvrdio je kao olakšavajuću okolnost da je djelo izvršeno u uslovima “povećanih tenzija na području učinjenja krivičnog djela”.^[59] Imajući u vidu da su “tenzije” pogađale sve ljude koji su živjeli u BiH u vrijeme sukoba, bilo da se radi o počinitelju ili žrtvi, navedeni stresni faktori nisu dovoljno povezani sa optuženim da bi mu se mogli priznavati kao olakšavajuća okolnost.

Tako se nekad desi da vijeće “svaku nesreću koja je zadesila lokalnu sredinu”^[60] pripiše optuženom. U predmetu **Ramo Žilić**, optuženi je osuđen za prisiljavanje zaroblje-

⁵⁶ Vidi Serge Brammertz and Michelle Jarvis, *Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY*, Oxford University Press, (2016), str. 278; Barbara Hola, *Sentencing of International Crimes at the ICTY and ICTY*, Amsterdam Law Forum, (2012), str. 19; *Tužilac protiv Ranka Cesića*, MKSJ, Predmet br. IT-95- 10/1-S, Osuđujuća presuda, (11. mart 2004), stav 93.

⁵⁷ *Tužilac protiv Miroslava Bralo*, MKSJ, Predmet br. IT-95-17-A, Žalbena presuda, (2. april 2007), stav 13.

⁵⁸ *Tužilac protiv Mucića i drugih*, MKSJ, Predmet br. IT-96-21-T, Prvostepena presuda, (16. novembar 1998), stav 1226.

⁵⁹ *Safet Delić*, Kantonalni sud u Bihaću, Prvostepena presuda, 7. decembar 2012, str. 4. Vidi također *Galib Hadžić i Nijaz Hadžić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 77, u kojoj se navodi da je “u vrijeme izvršenja tih djela [optuženi] bio pod permanentnim stresom, zbog prirode redovnih poslova koje je obavljao”; *Ivan Zelenika i drugi*, Prvostepena presuda, 2015, stav 939 u kojem se navodi da je Marina Grubišić-Fejzić, jedna od optuženih, “bila žrtva vihora rata i svojih vlastitih djela”; *Slavko Lalović*, Sud BiH, Drugostepena presuda, 6. aprila 2012, stav 84 u kojem se utvrđuje olakšavajuća okolnost da se “optuženi nalazio u veoma stresnoj situaciji zbog zarobljavanja bliskog člana porodice”.

⁶⁰ *Tužilac protiv Mucića i drugih*, MKSJ, Predmet br. IT-96-21-T, Prvostepena presuda, (16. novembar 1998), stav 1226.

nika na oralni i analni seks i za prženje žrtava u predjelu genitalija kada to nisu mogli raditi. U odmjeravanju kazne za Žilića, Kantonalni sud u Mostaru je utvrdio da su se jauti "čuli u cijelom prostoru Musale", čime je naizgled okrivio optuženog za činjenicu da je to "rezultiralo jakim osjećajem nelagode i straha" za stanovnike Musale.^[61] Činjenica da su stanovnici naslutili zločin je previše indirektna posljedica Žilićevih radnji.

Na sličan način je Vijeće u presudi *Marković i Marković*, u odnosu na stepen krivične odgovornosti, utvrdilo da je "imajući u vidu činjenicu ... da su članovi njene porodice strahovali za živote i sigurnost jer su već ranije privođeni na saslušavanja od strane pripadnika vojske kojoj su pripadali i optuženi."^[62] U presudama kao što su *Žilić i Marković i Marković* sugerira se da bi optuženi trebali snositi odgovornost za događaje koji su samo donekle povezani sa njihovim zločinima.

D. Rodni stereotipi

Konačno, važno je osvrnuti se na analizu odluke o kazni u predmetu *Indira Kamberić*, vođenom na Sudu BiH, koja se temelji na arhaičnim rodnim stereotipima. U tom predmetu, optužena je osuđena za, između ostalog, prisiljavanje zarobljenika da stišće grudi i genitalije zarobljenice. Dodajući otežavajuću okolnost prvostepenoj presudi, apelaciono vijeće je zaključilo: "da žena prema ženi čini tako bezobzirne radnje, bez imalo suosjećanja i obzirnosti, što ukazuje na veći stepen krivične odgovornosti optužene i što je u konkretnom slučaju trebalo cijeniti kao otežavajuću okolnost."^[63]

Ovom se tvrdnjom implicira da su žene tipično tople i osjetljive, što predstavlja stajalište, iako pozitivno, koje je ukorijenjeno u društvenim predrasudama i ide na štetu optužene. Sudovi bi u budućnosti trebali izbjegavati korištenje spola optužene osobe i s njim povezanih rodnih stereotipa u utvrđivanju olakšavajućih i otežavajućih okolnosti.

⁶¹ *Ramo Žilić i Esad Gakić*, Prvostepena presuda, 2015, str. 66.

⁶² *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Prvostepena presuda, 2015, stav 226.

⁶³ *Indira Kamberić*, Sud BiH, Drugostepena presuda, 5. decembar 2015, stav 103.

VII. NEDOVOLJNA PRIMJENA OTEŽAVAJUĆIH OKOLNOSTI I PRETJERANA PRIMJENA OLAKŠAVAJUĆIH OKOLNOSTI

Pored problematične primjene otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, vijeća širom BiH, a posebno na entitetskom nivou, stalno imaju poteškoće u utvrđivanju očiglednih otežavajućih okolnosti.

Domaći sudovi su, što potvrđuje i međunarodni presedan,^[64] isticali brojne otežavajuće okolnosti koje uključuju, između ostalog, ranjiv status žrtve, zloupotrebu ovlasti počinitelja, nasilnost, ponižavanje i okrutnost u vezi sa krivičnim djelom, dugotrajnost djela, entuzijastično učešće u krivičnom djelu, diskriminatorne ili osvetoljubive motive za djelo, utjecaj djela na žrtve i držanje počinitelja nakon počinjenja djela.

Kada vijeća na entitetskom ili državnom nivou previde takve okolnosti, težina krivičnog djela nije vidljiva u analizi odluke o kazni, a ni u samoj kazni.

⁶⁴ Vidi Serge Brammertz and Michelle Jarvis, *Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY*, Oxford University Press, (2016), str. 281-285; Barbara Hola, *Sentencing of International Crimes at the ICTY and ICTR*, Amsterdam Law Forum, (2012), str. 15-18. Za razliku od KZ BiH i KZ SFRJ, statutima MKSJ, MKSR i MKS se od vijeća koja odmjeravaju kazne zahtijeva da ocijene težinu zločina odvojeno od primjene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. Međutim, nejasna je granica između okolnosti kojima se utvrđuje težina i okolnosti koje se kvalificiraju kao otežavajuće. Neka vijeće uključe okolnosti kao što je utjecaj na žrtvu i zloupotreba ovlasti u ocjenu o težini, a neka druga u ocjenu otežavajućih okolnosti.

A. Entitetski nivo: rijetko primijenjene otežavajuće okolnosti

U 7 od 27 entitetskih prvostepenih presuda koje su analizirane za potrebe ovog izvještaja,^[65] sudovi su nalazili olakšavajuće okolnosti ali nisu utvrđivali očite otežavajuće okolnosti.^[66]

U presudi **Slobodan Dragić**, na primjer, optuženi je priznao krivicu za nečovječno postupanje i silovanje. U sporazumu o priznanju krivice, Kantonalni sud u Bihaću izlistao je uobičajene olakšavajuće okolnosti, poput onih da je u vrijeme počinjenja djela bio mlad i da se pokajao.^[67] S druge strane, Sud nije utvrdio nijednu otežavajuću okolnost usprkos činjenici da je optuženi silovao maloljetnicu u njenoj vlastitoj kući dok su članovi njene porodice bili u susjednoj sobi.^[68]

Slično nalazimo i u presudi **Mirko Kovačević** u kojem je optuženi osuđen zbog toga što je odveo jednu ženu iz porodične kuće i zadržao je dva dana tokom kojih je dva puta silovao i prijetio da će je ubiti. Okružni sud u Doboju je pobrojao različite olakšavajuće okolnosti, uključujući i porodične prilike optuženog, raniju neosuđivanost, korektno ponašanje tokom krivičnog postupka, loše imovno stanje, da je od događaja proteklo dvadeset godina, te da oštećena ne traži njegovo krivično gonjenje.^[69] Međutim, sud nije utvrdio nijednu otežavajuću okolnost te je propustio da spomene broj radnji silovanja, trajanje zatočenosti te nasilne prijetnje.^[70] Kovačeviću je izrečena kazna zatvora u trajanju od tri godine.

⁶⁵ Ovaj broj uključuje i sporazume od priznanju krivice u kojima se navode olakšavajuće i otežavajuće okolnosti.

⁶⁶ U ovim predmetima, sudovi nekad eksplicitno navedu da nisu našli nijednu otežavajuću okolnost a nekada jednostavno nijednu ne spomenu u analizi olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. *Slobodan Dragić*, Prvostepena presuda, 2014; *Bora Kuburić i Radmila Banjac*, Prvostepena presuda, 2015; *Asmir Tatarević i Armin Omazić*, Prvostepena presuda (u odnosu na Tatarevića), 2015; *Galib Hadžić i Nijaz Hodžić*, Prvostepena presuda, 2014; *Mladen Milanović*, Drugostepena presuda, 2013; *Mirko Kovačević*, Prvostepena presuda, 2013; *Radomir Škiljević*, Prvostepena presuda, 2015.

⁶⁷ *Slobodan Dragić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 5.

⁶⁸ *Slobodan Dragić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 4.

⁶⁹ *Mirko Kovačević*, Prvostepena presuda, 2013, str. 12.

⁷⁰ *Mirko Kovačević*, Prvostepena presuda, 2013, str. 12.

U nekim drugim predmetima, entitetski sudovi navedu neke otežavajuće okolnosti ali propuste navesti one ključne za odgovarajuću kaznu. U predmetu *Ivan Koler*, na primjer, Vrhovni sud FBiH osudio je (u ponovnom suđenju) Koleru za prisiljavanje dvojice braće zarobljenika da imaju spolni odnos.^[71] Kako jedan od njih to nije mogao učiniti, optuženi ga je vrijeđao da je spolno nesposoban.

U odmjeravanju kazne, Vrhovni sud FBiH je kao olakšavajuću okolnost na strani optuženog cijenio njegovu životnu dob u vrijeme počinjenja djela kao olakšavajuću okolnost, utvrdivši da je "broj oštećenih osoba" jedina otežavajuća okolnosti i previđajući brutalnost prisiljavanja članova porodice na međusobne seksualne radnje.^[72] Koler je u konačnici osuđen na samo godinu dana i šest mjeseci zatvora, što je više od tri puta manje od propisane minimalne kazne iz KZ SFRJ.

Apelacioni sudovi na entitetskom nivou rijetko su nadomještali za propuste na prvostepenom nivou u smislu otežavajućih okolnosti, zbog čega nepotpune analize odluka o kazni sudova na nižem nivou i dalje stoje.^[73]

⁷¹ *Ivan Koler*, Drugostepena presuda, 2013, str. 3.

⁷² *Ivan Koler*, Drugostepena presuda, 2013, str. 2.

⁷³ Izuzetak je predmet Galib Hadžić u kojem je Apelacioni sud Brčko distrikta naveo da je Osnovni sud u Brčkom trebao broj oštećenih i posljedice djela cijeniti kao otežavajuće okolnosti. *Galib Hadžić i Nijaz Hodžić*, Apelacioni sud Brčko distrikta, Drugostepena presuda, 9. oktobar 2015, str. 30.

U presudi *Mirko Kovačević*, optuženi je osuđen zbog toga što je odveo jednu ženu iz porodične kuće i zadržao je dva dana tokom kojih je dva puta silovao i prijetio da će je ubiti. Okružni sud u Doboju je pobrojao šest olakšavajućih okolnosti a nije utvrdio nijednu otežavajuću okolnost. Kovačeviću je izrečena kazna zatvora u trajanju od tri godine.

B. Žalbena vijeća na državnom nivou: kompenziranje za propuste u prvostepenim presudama

Iako u prvostepenim presudama na državnom nivou, slično kao u gore spomenutim entitetskim presudama, često nailazimo na previđanje otežavajućih okolnosti, u proteklih nekoliko godina su drugostepena vijeća nadomještala za nedostatke iz prvostepenih presuda dodajući nove otežavajuće okolnosti koje su u nekim slučajevima dovodile do povećanja kazni.^[74]

Na primjer, 2008. godine je Sud BiH osudio **Zrinka Pinčića**, pripadnika HVO-a, za višestruko silovanje zatočenice. Iako se u presudi navode olakšavajuće okolnosti poput porodičnih prilika optuženog i korektnog ponašanja pred sudom, sud nije našao otežavajuće okolnosti.^[75]

Žalbeno vijeće Suda BiH je 2013. godine ponovno razmatralo slučaj Pinčić na temelju presude ESLJP-a u predmetu **Maktouf**.^[76] Odmjeravajući odgovarajuću kaznu, vijeće je cijenilo "kontinuitet" u preduzimanju radnji i "vremenski period" koliko su iste trajale kao otežavajuće okolnosti koje su propuštene u prvobitnoj presudi.^[77]

Sud je naknadno preinačio kaznu zatvora od devet godina izrečenu Pinčiću, koja je u to vrijeme bila *ispod* zakonski propisanog minimuma iz KZ BiH za ratne zločine protiv civilnog stanovništva, u šest godina, što je *iznad* propisanog minimuma u KZ SFRJ za ratne zločine protiv civilnog stanovništva.

⁷⁴ Vidi Saša Baričanić, Drugostepena presuda, 2012, stav 56, u kojoj se dodaje da se radi o žrtvi višestrukog silovanja; Muhidin Bašić i Mirsad Šijak, Sud BiH, Drugostepena presuda, 5. novembar 2013, stav 174, u kojoj se dodaje da je krivično djelo učinjeno iz motiva osvete; Bosiljko Marković i Ostoja Marković, Sud BiH, Drugostepena presuda, 29. februar 2016, stav 97, u kojoj se dodaje da optuženi nije pokazao žaljenje; Miodrag Marković, Sud BiH, Trećestepena presuda, 9. aprila 2015, stav 23, u kojoj se dodaje da je žrtva bila maloljetna i da je djelo ostavilo posljedice na njeno psihičko zdravlje. Sud je preinačio zatvorsku kaznu od sedam godina izrečenu Markoviću, koja u to vrijeme bila ispod zakonski propisanog minimuma iz KZ BiH za ratne zločine protiv civilnog stanovništva, u šest godina, što je iznad propisanog minimuma u KZ SFRJ za ratne zločine protiv civilnog stanovništva.

⁷⁵ Zrinko Pinčić, Sud BiH, Prvostepena presuda, 28. novembar 2008, str. 37.

⁷⁶ Kao rezultat presude ESLJP-a u predmetu *Maktouf protiv Bosne i Hercegovine*, Ustavni sud je donio odluku da se samo KZ SFRJ, a ne KZ BiH, može primjenjivati na ratne zločine protiv civilnog stanovništva. Nakon toga, Sud BiH je ponovno otvorio predmete u kojima su optuženima osuđenim za ratne zločine protiv civilnog stanovništva izrečene kazne u skladu sa KZ BiH.

⁷⁷ Zrinko Pinčić, Sud BiH, Trećestepena presuda, 27. decembar 2013, stav 106.

Sud BiH je, u prvostepenoj presudi u predmetu **Krsto Dostić** iz 2016. godine, pobrojao različite otežavajuće okolnosti ali nije obuhvatio posljedicu zločina po mentalno zdravlje žrtve, usprkos činjenici da su i žrtva i vještak psiholog svjedočili o takvim povredama.^[78] Naknadno je žalbeno vijeće, potvrđujući visinu kazne izrečenu prvostepenom presudom, dodalo: "da su posljedice djela teške i za žrtvu ponižavajuće, te da su na žrtvu ostavile traume u dužem vremenskom periodu."^[79]

Iako sud nije povećao kaznu od 10 godina zatvora koja je izrečena Dostiću, samo priznanje patnje žrtve bilo je značajno i time se težina ovog djela ne odražava samo u kazni već i u analizi odluke o kazni.

C. Pozitivni trendovi: temeljito obrazložene prvostepene presude

U posljednje vrijeme vidimo sve više temeljitih prvostepenih presuda koje prate korektivno djelovanje žalbenih vijeća.

Na primjer, u predmetu **Slavko Savić**, prvostepeni sud je detaljno ispitao sve relevantne otežavajuće okolnosti, pobrojao psihološke posljedice djela po žrtvu i njenu maloljetnu kćerku, brutalnost načina na koji je djelo počinjeno (žrtva je odvedena u prisustvu kćerke i bojala se za kćerkin život), činjenicu da je žrtva u dva navrata silovana, pobude iz kojih je silovanje počinjeno, te da je optuženi zloupotrijebio svoju poziciju moći.^[80]

⁷⁸ *Krsto Dostić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 6. oktobar 2016, stavovi 258-259.

⁷⁹ *Krsto Dostić*, Sud BiH, Drugostepena presuda, 27. januar 2017, stav 70.

⁸⁰ *Slavko Savić*, Prvostepena presuda, 2015, stavovi 374-378.

Iako su ovakve presude obećavajuće, i dalje postoje razlozi za zabrinutost. Na primjer, u presudi **Mato Baotić** iz 2016. godine, optuženi je osuđen za silovanje tri osobe. Različita djela seksualnog nasilja koje je optuženi počinio jasno ukazuju na otežavajuće okolnosti, između ostalog, jedna žrtva je ostala u drugom stanju i izvršila je abortus, jedno od silovanja je učinjeno u prisustvo grupe vojnika i uključivalo je ekstremno fizičko nasilje, što ga čini naročito okrutnim/ponižavajućim, optuženi je zloupotrijebio svoju poziciju moći kao vojni policajac i zapovjednik logora.

Iako se u prvostepenoj presudi navode dvije otežavajuće okolnosti, one se ne uzimaju se u obzir pri odmjeravanju kazne.^[81]

Da bi se u budućnosti izbjeglo propuštanje takvih okolnosti, sudije na državnom i entitetskom nivou širom BiH trebaju slijediti pristup koji su zauzela vijeća u predmetima **Pinčić**, **Dostić** i **Savić**, gdje se ključne otežavajuće okolnosti pažljivo utvrđuju i time se osigurava da kazna odgovara težini datih krivičnih djela

81 Vidi *Mato Baotić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 9. decembar 2016, stav 221.

VIII. NERAZMJERNA UPOTREBA OSOBITO OLAKŠAVAJUĆIH OKOLNOSTI

Nasuprot nerazmjerno malom broju otežavajućih okolnosti utvrđenih u presudama za ratno seksualno nasilje, nailazimo na nerazmjerno veliki broj predmeta, posebno na entitetskom nivou, u kojima sudovi cijene "osobito olakšavajuće okolnosti".

A. Pravni kontekst

Kako je već spomenuto, članom 49(b) KZ BiH sudovima se daje mogućnost da odmjere blažu kaznu kada postoje "osobito olakšavajuće okolnosti" i kada se i ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja. Član 42. KZ SFRJ slično je formuliran kao član 49(b). Prema ovim odredbama, entitetski sudovi mogu izricati kazne ispod 5 godina za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika, što je zakonski minimum u KZ SFRJ, a Sud BiH može izreći kaznu ispod 5 godina zatvora za ratne zločine protiv civilnog stanovništva i ratnih zarobljenika, jer se tu primjenjuje KZ SFRJ, a ispod 10 godina za zločine protiv čovječnosti na koje se primjenjuje KZ BiH.

Imajući u vidu da postoji član 49(b) i član 42, jasno je da ima slučajeva u kojima postoje osobito olakšavajuće okolnosti te sudovi mogu legitimno ublažiti kaznu za optuženog. Odredbe sadržane u državnom i entitetskim KZ, međutim, ne objašnjavaju pobliže koje se okolnosti mogu tako cijiniti.

Međunarodni presedan može ponuditi važne smjernice u ovom smislu.^[82] Iako se statutima međunarodnih sudova ne predviđaju “osobito olakšavajuće okolnosti”, sudovi su utvrdili da se okolnosti kao što su kajanje, izuzetna saradnja sa tužilaštvom, doprinos pomirenju, činjenica da optuženi nije imao dominantnu ulogu u napadu, i priznanje krivice mogu značajno cijeniti u odmjeravanju kazne: što predstavlja težinu analognu onoj koja se pripisuje “osobito olakšavajućim” okolnostima.^[83]

U ovom smislu, u predmetu **Bora Kuburić** koji je vođen pred Kantonalnim sudom u Bihaću, prvostepeno vijeće je utvrdilo da djela koja je Bora Kuburić počinila trebaju biti kažnjena zatvorom u trajanju od četiri godine, što je ispod zakonski propisanog minimuma, zbog toga što je priznala radnje izvršenja i “iskreno se pokajala.”^[84] Međutim, predmeti kao što je **Kuburić**, u kojima sudovi ispravno cijene osobito olakšavajuće okolnosti, ipak ne predstavljaju pravilo.

B. Priznavanje zanemarivo olakšavajućih okolnosti kao osobito olakšavajućih

“Osobito olakšavajuće” okolnosti koje se obično navode u domaćim presudama su one okolnosti za koje su neki domaći sudovi, a i međunarodna sudska praksa, zaključili da trebaju biti malo ili nikako cijanjene u odmjeravanju kazni, poput korektnog ponašanja na sudu, porodičnih prilika i selektivnog dobročinstva optuženog prema žrtvama tokom

⁸² Važno je napomenuti da međunarodni sudovi nemaju minimalne propisane kazne, ali postoje maksimalne (uglavnom doživotni zatvor).

⁸³ Vidi Serge Brammertz and Michelle Jarvis, *Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY*, Oxford University Press, (2016), str. 286-289; Barbara Hola, *Sentencing of International Crimes at the ICTY and ICTY*, Amsterdam Law Forum, (2012), str. 19. Pitanja povezana sa priznanjem krivice bit će u nastavku teksta detaljnije obrađena.

⁸⁴ *Bora Kuburić i Radmila Banjac*, Prvostepena presuda, 2015, str. 16. Vidi također *Bora Kuburić i Radmila Banjac*, Vrhovni sud FBiH, Drugostepena presuda, 6. oktobar 2016, str. 14, kojom je kazna za Kuburić smanjena na tri godine, uz navod da je njena uloga bila relativno beznačajna u učinjenju krivičnog djela; *Ivan Zelenika i drugi*, Prvostepena presuda, 2015, stavovi 939-940, gdje se cijeni kao osobito olakšavajuća okolnost činjenica da su i Ivan Medić i Marina Grubišić Fejzić izrazili kajanje te se navodi da se Marina Grubišić Fejzić “žrtvama obračala sa dužnim poštovanjem i iskrenom pažnjom”.

rata.^[85] Jednako je zabrinjavajuće što se čini da sudovi ne daju obrazloženje za ocjenu takvih okolnosti kao “olakšavajućih”, kao u navedenim presudama iz prethodnog dijela, ili “osobito olakšavajućih”, kao u presudama navedenim u ovom dijelu.

U presudi **Muhidin Bašić i Mirsad Šijak**, na primjer, prvostepeno vijeće Suda BiH je cijeniло porodične prilike optuženih i njihovo korektno ponašanje na sudu kao osobito olakšavajuće okolnosti.^[86] Šijak i njegov supočinitelj, Muhidin Bašić, dobili su po sedam godina zatvora, što je ispod minimuma propisanog KZ BiH za zločine protiv čovječnosti. Paradoksalno je da je Sud cijenio porodične prilike optuženih usprkos činjenici da su osuđeni za grupno silovanje žene koja je *došla u posjetu bratu* u logor. Šijak i Bašić su joj nakon toga prijetili da će joj ubiti brata ako ikome ispriča šta se desilo.

Na sličan način je Kantonalni sud u Mostaru u presudi **Ramo Žilić** utvrdio da su osobito olakšavajuće okolnosti, između ostalog, činjenica da je optuženi oženjen, da ima dvoje odrasle djece te da je pomagao nekim zarobljenicima u logoru Musala.^[87] Za prisiljavanje zarobljenika da siluju jedan drugoga, Žilić je osuđen na četiri godine zatvora. Ponavljamo, iako postoji neizvjesnost da li se okolnosti kao što su porodične prilike i pomaganje uopće trebaju cijiniti kao olakšavajuće, jasno je da se ne trebaju cijiniti kao osobito olakšavajuće ni koristiti da se optuženom umanju kazna ispod zakonom propisane.

⁸⁵ Vidi Mladen Milanović, Drugostepena presuda, 2013, str. 19; Asmir Tatarević i Armin Omazić, Prvostepena presuda, 2015, str. 78-79; Asim Kadić, Prvostepena presuda, 2014, str. 13; Indira Kamberić, Prvostepena presuda, 2015, stavovi 237-238.

⁸⁶ Muhidin Bašić i Mirsad Šijak, Sud BiH, Prvostepena presuda, 18. januar 2013, stav 360.

⁸⁷ Ramo Žilić i Esad Gakić, Prvostepena presuda, 2015, str. 66.

C. Uvećavanje značaja ličnih prilika optuženih

Pored izricanja ublaženih kazni na temelju bračnog ili roditeljskog statusa optuženih, prvostepena vijeća su često umanjivala kazne ispod zakonski propisanog minimuma zbog generalnih ličnih prilika optuženih, bilo u vrijeme počinjenja krivičnog djela ili u vrijeme sudskog postupka, kao što su starosna dob optuženog, njegovo fizičko stanje, zaposlenost, finansijske teškoće, ranije ili kasnije neosuđivanosti, itd.^[88]

Međutim, kako je već navedeno, sudovi od MKSJ do MKSR su zaključivali da lična situacija optuženog treba imati malo značaja u odmjeravanju kazne.^[89] Kada govorimo o okolnostima kao što su mladost i porodični/profesionalni stresni faktori u vrijeme krivičnog djela, međunarodni sudovi, koji su sudili u predmetima sličnim onim pred sudovima u BiH, zaključivali su da su ove okolnosti primjenjive na toliko mnogo osoba tokom sukoba da se stoga smatraju zanemarivim.^[90]

Istovremeno, prema relevantnoj sudskoj praksi se može zaključiti da lične okolnosti u vrijeme sudskog postupka, poput lošeg zdravstvenog stanja i/ili finansijskih neprilika, predstavljaju legitimne olakšavajuće okolnosti ali trebaju imati minimalan utjecaj na kaznu.^[91]

⁸⁸ Vidi *Mladen Milanović*, Drugostepena presuda, 2013, str. 19; *Asmir Tatarević i Armin Omazić*, Prvostepena presuda, 2015, str. 78-79; *Asim Kadić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 13; *Indira Kamerić*, Prvostepena presuda, 2015, stavovi 237-238; *Monika Ilić-Karan*, Prvostepena presuda, 2013, str. 10; *Dragoljub Kojić*, Prvostepena presuda, 2013, str. 11; *Galib Hadžić i Nijaz Hodžić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 77; *Mirko Lukić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 7; *Mirko Kovačević*, Prvostepena presuda, 2013 str. 12.

⁸⁹ Vidi Serge Brammertz and Michelle Jarvis, *Prosecuting Conflict-Related Sexual Violence at the ICTY*, Oxford University Press, (2016), str. 289; *Dragan Šekarić*, Drugostepena presuda, 2015, stav 175; *Adil Vojić i Bekir Mešić*, Drugostepena presuda, 2016, stavovi 121-122, 124-125, 127.

⁹⁰ Vidi *Tužilac protiv Darka Mrde*, MKSJ, Predmet br. IT-02-59-S, Prvostepena presuda, (31. mart 2004), stavovi 91-94; *Tužilac protiv Ramusha Haradinaja i drugih*, MKSJ, Predmet br. IT-04-84-T, Prvostepena presuda, (3. april 2008), stav 494; *Tužilac protiv Pauline Nyiramasuhuko i drugih*, MKSR, Predmet br. ICTY-98-42-T, Prvostepena presuda, (24. juni 2011), stav 6221.

⁹¹ Vidi Barbara Hola, *Sentencing of International Crimes at the ICTY and ICTY*, Amsterdam Law Forum, (2012), str. 21-22.

Takva sudska praksa odražava činjenicu da su lične prilike optuženih samo u maloju mjeri povezane sa svrhom kažnjavanja kako je propisana u KZ BiH i KZ SFRJ: društvena osuda, da se utječe da ubuduće ne čini krivična djela, preodgoj i podizanje svijesti.^[92]

Pitanja da li je optuženi imao 21 godinu u vrijeme počinjenja djela, da li sada ima zdravstvenih problema i da li je nezaposlen ne ukazuju na mjeru do koje njegovo djelo zaslužuje društvenu osudu, mjeru do koje kazna utječe na optuženog i ostale da ne čine krivična djela, mjeru do koje je optuženi sposoban za preodgoj te mjeru do koje će kazna utjecati na svijest o povredama zaštićenog dobra.

Neki sudovi u BiH, prvenstveno na entitetskom nivou, zanemarivali su gore navedenu sudska praksu i svrhu kažnjavanja. U presudi *Ivan Koler*, na primjer, Kantonalni sud u Tuzli cijenio je činjenicu da je optuženi imao 20 godina u vrijeme počinjenja djela kao jedinu "osobito olakšavajuću" okolnost.^[93] Koleru je izrečena kazna od godinu i po zatvora za prisiljavanje braće na spolni odnos.

Na sličan način je Kantonalni sud u Zenici u presudi *Asim Kadić* ublažio kaznu za Kadića ispod zakonom propisanog minimuma zbog, između ostalog, Kadićevih porodičnih prilika, lošeg zdravstvenog stanja i loših materijalnih prilika.^[94]

⁹² Član 39 KZ BiH; član 33 KZ SFRJ.

⁹³ *Ivan Koler*, Drugostepena presuda, 2013, str. 28-29.

⁹⁴ *Asim Kadić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 13.

U presudi *Ivan Koler*, Kantonalni sud u Tuzli cijenio je činjenicu da je optuženi imao 20 godina u vrijeme počinjenja djela kao jedinu "osobito olakšavajuću" okolnost, smanjujući mu kaznu po ovoj osnovi. Koleru je izrečena kazna od godinu i po zatvora za prisiljavanje braće na spolni odnos.

Nasuprot okolnostima utvrđenim u presudama *Kadić* i *Koler*, olakšavajuće okolnosti kojima međunarodna sudska praksa pripisuje značajnu vrijednost, kao što su kajanje, saradnja za tužilaštvom i uloga optuženog u krivičnom djelu, direktno su povezane sa svrhom kažnjavanja propisanom u KZ BiH i KZ SFRJ. Ograničeno učešće optuženog u krivičnom djelu, na primjer, *ukazuje* na mjeru do koje djela zaslužuju osudu zajednice, kajanje *utječe* na odluku da će i blaža kazna odvratiti optuženog od budućih krivičnih djela, a saradnja sa tužilaštvom *ima* veze sa mjerom do koje je optuženi sposoban za preodgoj.

Značajno je da se od 16 presuda na državnom i entitetskom nivou, kojima su izrečene kazne za ratno seksualno nasilje ispod zakonom propisanog minimuma tokom relevantnog perioda, samo u dvije spominju ove ključne okolnosti,^[95] dok se u ostalim razmatraju lične prilike optuženih ili se, kako ćemo vidjeti dalje u tekstu, primjenjuju olakšavajuće okolnosti koje čak u manjoj mjeri opravdavaju blaže kazne.

D. Primjena upitnih olakšavajućih okolnosti da bi se ublažila kazna

U nekim slučajevima su domaći sudovi primjenjivali gore navedene upitne/naizgled olakšavajuće okolnosti da bi izrekli ublažene kazne.^[96]

⁹⁵ Bora Kuburić i Radmila Banjac, Prvostepena presuda, 2015; Ivan Zelenika i drugi, Prvostepena presuda, 2015.

⁹⁶ Vidi Galib Hadžić i Nijaz Hodžić, Prvostepena presuda, 2014, str. 77, u kojoj se kao osobito olakšavajuća okolnost cijeni činjenica da je optuženi bio pod stresom zbog prirode poslova koje je obavljao; Mirko Lukić, Prvostepena presuda, 2014, str. 7, u kojoj se protek vremena od izvršenja djela cijeni kao jedna među brojnim olakšavajućim okolnostima na temelju kojih je kazna ublažena ispod zakonskog minimuma; Dragoljub Kojić, Prvostepena presuda, 2013, str. 11, u kojoj je također protek vremena utvrđen kao osobito olakšavajuća okolnost.

Na primjer, u presudi **Mirko Kovačević**, Okružni sud u Doboju je cijenio kao osobito olakšavajuće okolnosti, između ostalog, da je od događaja proteklo dvadesetak godina te da oštećena ne traži njegovo krivično gonjenje, niti naknadu štete.^[97] Za odvođenje žene iz porodične kuće i izvršenje dvostrukog silovanja tokom dva dana, Kovačević je dobio kaznu od tri godine zatvora. Kako smo ranije naveli, ni vremenski okvir zločina ni želje oštećene u smislu kažnjavanja ne trebaju se cijeniti kao olakšavajuće okolnosti.

Slično se desilo i u predmetu **Zelenika i drugi**, gdje se Sud BiH djelimično oslonio na činjenicu da je optužena Marina Grubišić Fejzić bila "emocionalno nezrela ... žrtva vihora rata" da opravda izricanje kazne od pet godina za zločine protiv čovječnosti,^[98] što je ispod minimuma propisanog u KZ BiH. Napominjemo da šire okolnosti rata ne bi *nikako* trebale biti cijanjene kao olakšavajuće okolnosti, a da ne govorimo o "osobito olakšavajućim okolnostima".

Ublažavanje kazne za optuženog na osnovu okolnosti koje su utvrđene u presudama **Kovačević** i **Zelenika** podriva svrhu kažnjavanja u BiH.

E. Potpuno odbacivanje raspona kazne

Ono što je uznemirujuće je da se čini da su u nekim slučajevima vijeća izrekla ublažene kazne na temelju potpunog odbacivanja raspona kazni propisanih za ratno seksualno nasilje.

⁹⁷ *Mirko Kovačević*, Prvostepena presuda, 2013, str. 12.

⁹⁸ *Ivan Zelenika i drugi*, Prvostepena presuda, 2015, stav 939.

Na primjer, u predmetu *Zelenika i drugi*, optuženi su dobili šest i pet godina zatvora, što je ispod minimuma propisanog u KZ BiH.^[99] Obrazlažući ove kazne, Sud BiH je naveo da zločini protiv čovječnosti koje su počinili optuženi, koji uključuju i višestruke radnje seksualnog nasilja, nisu bili "usmjereni na" lišenje života, da "težina njihovih radnji i nastupjelih posljedica ne doseže rang izricanja kazne u zakonom propisanom okviru za krivično djelo Zločini protiv čovječnosti" i da "izricanje kazne veće od one koju je odmirilo ovo Vijeće predstavljalo bi neopravdanu i neproporcionalnu odmazdu društva".^[100]

Iz navedenog obrazloženja slijedi da kazne koje su izrečene u predmetu *Zelenika i drugi*, iako naizgled zasnovane na osobito olakšavajućim okolnostima koje je sud nabrojao, također predstavljaju odbijanje vijeća da prihvati da ratno seksualno nasilje, ukoliko nije popraćeno ubistvom, zaslužuje kaznu iznad 10 godina zatvora, što je zakonski propisani minimum za zločine protiv čovječnosti.

Sličnu situaciju nalazimo i u presudi *Indira Kamberić*, gdje je optuženoj, koja je osuđena za mučenje i nečovječno postupanje jer je prisiljavala zarobljenika da seksualno zlostavlja zarobljenicu, cijenjeno kao osobito olakšavajuća okolnost što "posljedice njenog postupanja nisu toliko teške niti dalekosežne prirode kako je to slučaj sa težim djelima ratnog zločina".^[101]

Kažnjena je sa tri godine zatvora, što je ispod minimuma propisanog u KZ SFRJ. Međutim, u KZ SFRJ krivična djela mučenja i nečovječnog postupanja, bilo u obliku ratnog seksualnog nasilja ili drugih radnji, već se smatraju dovoljno teškom povredom zaštićenog dobra

⁹⁹ Treći optuženi, Ivan Zelenika, nije osuđen za krivično djelo seksualnog nasilja.

¹⁰⁰ *Ivan Zelenika i drugi*, Prvostepena presuda, 2015, stavovi 941-942.

¹⁰¹ *Indira Kamberić*, Prvostepena presuda, 2015, stav 237.

sa dovoljno ozbiljnim posljedicama da zahtijeva kaznu u rasponu od 5 do 20 godina. Iako se presudom po žalbi optuženom naknadno produžila kazna na četiri godine, što jeste obećavajuće, obrazloženje prvostepenog vijeća ozbiljno zabrinjava.

Presude kao što su **Kamerić** i **Zelenika i drugi** suprotne su obrazloženim zakonodavnim i, shodno tome, društvenim ocjenama ratnog seksualnog nasilja.

F. Brojke: zaprepašćujuće

Konačno, puki udio presuda u kojima je optuženima izrečena kazna ispod zakonom propisanog minimuma podriva težinu ratnog seksualnog nasilja. Iako su na državnom nivou apelaciona vijeća u velikoj mjeri poništavala takve presude, što predstavlja obećavajući trend,^[102] u 12 od 21 prvostepene presude na entitetskom nivou u kojima se pojavljuje i ratno seksualno nasilje, odnosno u više od pola takvih presuda, izrečene su kazne koje su ispod zakonski propisanog minimuma,^[103] a nijedna presuda nije po ovom osnovu poništena na žalbenom nivou.^[104] Kako su primijetile organizacije poput Amnesty Internationala, pretjerani broj ublaženih kazni za ratno seksualno nasilje predstavlja problem koji će pravosuđe na entitetskom nivou morati rješavati u budućnosti.^[105]

¹⁰² Vidi Zrinko Pinčić, Sud BiH, Trećestepena presuda, 27. decembar 2013; Ante Kovač, Sud BiH, Trećestepena presuda, 17. decembar 2014; Velibor Bogdanović, Sud BiH, Trećestepena presuda, 12. oktobar 2015; Slavko Lalović, Drugostepena presuda, 2012; Miodrag Marković, Trećestepena presuda, 2015. Vidi također nedavne prvostepene presude u kojima se odbacuju osobito olakšavajuće okolnosti; Gligor Begović, Prvostepena presuda, 2015; Ibro Macić, Prvostepena presuda, 2015; Veselin Vlahović Batko, Prvostepena presuda, 2013; Josip Tolić, Prvostepena presuda, 2015.

¹⁰³ Ovaj broj isključuje sporazume o priznanju krivice. Vidi Bora Kuburić i Radmila Banjac, Prvostepena presuda, 2015; Asmir Tatarević i Armin Omazić, Prvostepena presuda, 2015; Galib Hadžić i Nijaz Hodžić, Prvostepena presuda, 2014; Monika Ilić-Karan, Prvostepena presuda, 2013; Mirko Lukić, Prvostepena presuda, 2014; Asim Kadić, Prvostepena presuda, 2014; Ivan Koler, Drugostepena presuda, 2013; Mladen Milanović, Drugostepena presuda, 2013; Dragoljub Kojić, Prvostepena presuda, 2013; Mirko Kovačević, Prvostepena presuda, 2013; Ramo Žilić i Esad Gakić, Prvostepena presuda, 2013; Anto Jozić i Đemahudin Mahalbašić, Prvostepena presuda, 2017.

¹⁰⁴ Kako je navedeno u dijelu o metodologiji, presude su iz perioda 2012-2017. i bile su javno dostupne.

¹⁰⁵ Amnesty International, *Posljednja šansa za pravdu za bosanskohercegovačke žrtve ratnog silovanja*, (septembar 2017), str. 11, 26.

IX. UPOREDNA OCJENA OLAKŠAVAJUĆIH I OTEŽAVAJUĆIH OKOLNOSTI

Bilo da se radi o izricanju kazne iznad ili ispod zakonski propisanog minimuma, presudama za ratno seksualno nasilje koje se u ovom izvještaju analiziraju uporno se propuštaju cijeliti otežavajuće i olakšavajuće okolnosti jedne u odnosu na druge. Nepostojanje takve ocjene podriva kvalitet odluke o kazni.

Sudovi općenito izriču kazne odmah nakon navođenja relevantnih okolnosti. U presudi **Asim Kadić**, na primjer, Kantonalni sud u Zenici je kao otežavajuću okolnost cijenio raniju osuđivanost optuženog, naveo je niz olakšavajućih okolnosti i zaključio, zaobilazeći bilo kakvo ispitivanje odnosa između tih okolnosti da se “svrha kažnjavanja prema optuženom može postići i sa kaznom zatvora u trajanju od četiri godine ... ublažena ispod zakonskog minimuma”.^[106] Zahtjev da sudovi odrede da li blaža kazna može ispuniti svrhu kažnjavanja međutim implicira određeno balansiranje: ispitivanje “osobito olakšavajućih okolnosti” u odnosu na otežavajuće okolnosti i težinu djela.

U presudi **Mirko Lukić**, Okružni sud u Bijeljini je također izrekao kaznu ispod zakonski propisanog minimuma bez ikakve uporedne ocjene okolnosti. Kao i u presudi **Kadić**, vijeće je samo pobrojalo niz olakšavajućih okolnosti i zaključilo da je “izrečena kazna zatvora u trajanju od 3 godine srazmjerna težini učinjenog djela”,^[107] tj. višestrukom silovanju maloljetnice.

Bez odmjeravanja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti jednih u odnosu na druge, ova kazna se čini proizvoljnom, stvara nedoumicu po pitanju težine koju je sud u Bijeljini pripisao različitim otežavajućim i olakšavajućim okolnostima, te također unosi sumnju

¹⁰⁶ *Asim Kadić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 13.

¹⁰⁷ *Mirko Lukić*, Prvostepena presuda, 2014, str. 7. Vidi također *Željko Jović*, Prvostepena presuda, 2015, str. 26; *Monika Il-ić-Karan*, Prvostepena presuda, 2013, str. 10; *Dragoljub Kojić*, Prvostepena presuda, 2013, str. 11; *Duško Dabetić*, Prvostepena presuda, 2016, str. 13; *Mirko Kovačević*, Prvostepena presuda, 2013, str. 12.

u ispravnost ocjene suda u tom smislu. Na državnom nivou, neka vijeća su na sličan način zanemarivala neophodnu uporednu ocjenu.^[108]

A. Primjeri iz sudnice: obrazlaganje izrečene kazne

Niz nedavno donesenih presuda pokazuje kako sudovi mogu djelotvorno obrazložiti odmjerenu kaznu. U presudi **Marković i Marković**, na primjer, Sud BiH je cijenio činjenicu invaliditeta optuženog Ostoje Markovića kao olakšavajuću okolnost, ali uzimajući u obzir niz otežavajućih okolnosti, Sud je našao da ta olakšavajuća okolnost “nije od većeg značaja” u odmjeravanju kazne.^[109]

U predmetu **Dragan Šekarić**, Vijeće je shodno tome zaključilo da je: “cijenilo sve olakšavajuće i otežavajuće okolnosti ... pa je tako kao olakšavajuću okolnost cijenio činjenicu da je optuženi porodičan čovjek, otac dvoje djece, koje okolnosti nisu prema mišljenju vijeća kvalitativno i kvantitativno podobne da dovedu do izricanja blaže kazne, od one za koju se opredijelilo Vijeće, obzirom na specifične okolnosti krivičnog djela čiji je predmet napada bio život i dostojanstvo oštećenih.”^[110]

U slučaju minimalnih otežavajućih okolnosti i značajnih olakšavajućih okolnosti, kao što su kajanje, doprinos pomirenju ili ograničeno učešće optuženog u zločinu, ova ocjena bi se mogla preokrenuti. Uporedna ocjena, bez obzira da li vodi blažoj ili strožoj kazni, omogućava transparentnost u načinu na koji sudovi donose oduke i olakšava obrazloženo i temeljito odlučivanje.

¹⁰⁸ Vidi Adil Vojić i Bekir Mešić, Sud BiH, Prvostepena presuda, 16. mart 2016, stavovi 327-329. Nakon što su obojica optuženih izvršili silovanje oštećene, Bekir Mešić je sam naredio drugoj žrtvi, muškarcu kojeg su doveli sa sobom, da uradi to isto. Iako je Sud BiH tu dodatnu Mešićevu radnju cijenio kao otežavajuću okolnost zbog ponižavajuće prirode djela, Vojiću i Mešiću su izrečene identične kazne. Ova presuda slijedi isti obrazac kao i presude *Lukić i Kadić*, nabrajaju se otežavajuće i olakšavajuće okolnosti te se nakon toga, bez ikakve uporedne analize, izriče kazna. Ovakav pristup izaziva nesigurnost po pitanju načina na koji je kazna odmjerena. Vidi također Slavko Savić, Prvostepena presuda, 2015, stavovi 375-381; *Jasko Gazdić*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 9. novembar 2012, stavovi 353-361; *Branko Vlačo*, Prvostepena presuda, 2014, stavovi 480-484.

¹⁰⁹ *Bosiljko Marković i Ostoja Marković*, Prvostepena presuda, 2015, stav 228-229.

¹¹⁰ *Dragan Sekarić*, Prvostepena presuda, 2015, stav 557. Vidi također Veselin Vlahović Batko, Sud BiH, Drugostepena presuda, 5. februar 2014, stavovi 723-724.

X. SPORAZUMI O PRIZNANJU KRIVICE: NEDOREČENE KAZNE

Primjena sporazuma o priznanju krivice otvara drugačije, ali uporedive probleme u odnosu na one koje nalazimo u sudskim presudama.

Kao i u presudama koje su ranije predstavljene, sporazumi o priznanju krivice rezultirali su oskudnim kaznama, posebno na entitetskim sudovima. Na entitetskom nivou, u predmetima u kojima su optuženi pristajali na sporazume o priznanju krivice samo za ratno seksualno nasilje, prosječno trajanje izrečene kazne je za nekoliko godina kraće od zakonski propisanog minimuma u KZ SFRJ.^[111]

Kako bilježi OSCE, sporazumi o priznanju krivice mogu imati prednosti kao što su efikasnija upotreba pravosudnih resursa, sprječavanje mogućnosti oslobađajuće presude, pošteta oštećenih od retraumatizacije, pridobijanje informacija o djelima koja su počinili odgovorniji saizvršioци, ubrzanje sudskog procesa, itd.^[112]

S druge strane, sporazumima o priznanju krivice žrtvama se uskraćuje prilika da učestvuju u sudskom postupku, sprječava se utvrđivanje istine o onome što se desilo kroz suđenje, te se može desiti da se izreknu tako blage kazne da su u suprotnosti sa cjelokupnom svrhom kažnjavanja. Kazna zatvora za ratno seksualno nasilje koja je kraća od zakonski predviđene ne odražava težinu zločina te na taj način ne postiže svrhu društvene osude, utjecanja da se ubuduće ne čine krivična djela i utjecanja na svijest. Nadalje, u sporazumima

¹¹¹ Amir Ćoralić, Kantonalni sud u Bihaću, Prvostepena presuda, 19. oktobar 2015. (jedna godina); Redžep Beganović, Kantonalni sud u Bihaću, Prvostepena presuda, 18. mart 2016. (jedna godina); Safet Delić, Prvostepena presuda 2012. (tri godine i šest mjeseci). Prosječna kazna u ovim predmetima iznosila je samo 1,83 godine. Pored toga, na državnom nivou, predmet *Radivoje Soldo* završio je sa kaznom zatvora od pet godina prema sporazumu o priznanju krivice; *Radivoje Soldo*, Sud BiH, Prvostepena presuda, 3. novembar 2015.

¹¹² OSCE, *Postizanje pravde*, (juni, 2017), str. 61.

o priznanju krivice, slično kao i u gore spomenutim presudama, često se propušta obrazložiti na koji je tačan način kazna odmjerena.

Posebno je problematična činjenica da se u dva nedavna sporazuma o priznanju krivice izrekla najblaža moguća kazna prema KZ SFRJ – kazna zatvora u trajanju od jedne godine. U predmetima **Amir Ćoralić** i **Redžep Beganović**, optuženi su osuđeni za silovanje i seksualni napad nad maloljetnicom i izrečene su im kazne od po godinu dana i složili su se da plate naknadu štete svojim žrtvama. Prema članu 42(a) KZ BiH i članu 43(a) KZ FBiH, kazne zatvora u trajanju od 12 mjeseci i blaže automatski se mijenjaju novčanom kaznom na zahtjev osuđene osobe.

Shodno tome, nakon zaključenja sporazuma o priznanju krivice, i Ćoralić i Beganović su podnijeli zahtjev Kantonalnom sudu u Bihaću da im se kazna zamijeni, što znači da nijedan od njih nije bio u zatvoru niti će ikada biti. Kako primjećuje OSCE, “to bi moglo dovesti do podriivanja povjerenja javnosti u pravosuđe, jer sugerira da oni koji su osuđeni i izrečena im je kazna za teška krivična djela, a imaju sredstava da plate novčanu kaznu, mogu kupiti svoju slobodu.”^[113]

U skladu sa preporukama OSCE-a,^[114] ured TRIAL International u BiH podržava izmjene i dopune postojećih zakona kako bi se onemogućila zamjena kazne zatvora novčanom kaznom u predmetima koji se odnose na međunarodna krivična djela ili kako bi se smanjio gornji prag zatvorske kazne koja se može zamijeniti novčanom na šest mjeseci čime bi se onemogućila zamjena zatvorske kazne novčanom kaznom u predmetima ratnih zločina. Ured TRIAL International u BiH dalje preporučuje da, imajući u vidu nedostatak smjernica u postojećem zakonodavstvu, relevantne institucije i organizacije zajednički rade na izradi smjernica za sporazume o priznanju krivice za koje bi bilo idealno da obuhvate teme od odgovarajućeg raspona kazni do načina na koji se žrtve uključuju u proces zaključenja sporazuma o priznanju krivice.

¹¹³ OSCE, *Towards Justice*, (June 2017), pg. 72

¹¹⁴ OSCE, *Towards Justice*, (June 2017), pg. 73.

XI. ZAKLJUČAK: NEPOTPUNO KAŽNJAVANJE RATNOG SEKSUALNOG NASILJA

Rezultat problema predstavljenih u ovom izvještaju, od nepostojanja individualizirane analize u presudama (većinom za višestruka krivična djela) preko pretjeranog vrednovanja zanemarivih olakšavajućih okolnosti do neutvrđivanja relevantnih otežavajućih okolnosti, primjene upitnih/naizgled olakšavajućih okolnosti, rijetkih uporednih ocjena tih okolnosti, prekomjernog oslanjanja na “osobito olakšavajuće okolnosti” do nedostataka sporazuma o priznanju krivice, je da su domaće kazne za ratno seksualno nasilje često niske i nedosljedne, što umanjuje težinu ovih krivičnih djela.

Na entitetskom nivou, prosječna kazna za seksualno nasilje u periodu 2012-2017. koji se ovdje razmatra je samo 4,77 godina, što je ispod minimuma propisanog KZ SFRJ.^[115] Treba napomenuti da je Kantonalni sud u Sarajevu izrekao tri kazne za ratno seksualno nasilje koje premašuju zakonom propisani minimum,^[116] u prosjeku od 7,8 godina. Ovaj sud je, za razliku od brojnih entitetskih vijeća, u svim tim presudama uključio i analizu otežavajućih okolnosti u obrazloženju odmjerene kazne (posebice posljedice krivičnog djela po oštećenu), nijednom se nije oslanjao na upitne olakšavajuće okolnosti, kako je to ranije predstavljeno, te nije cijenio “osobito olakšavajuće” okolnosti.

¹¹⁵ *Duško Soleša*, Vrhovni sud FBiH, Drugostepena presuda, 22. maj 2015. (šest godina); *Mirko Lukić*, Vrhovni sud RS, Drugostepena presuda, 10. juni 2014. (tri godine); *Duško Dabetić*, Prvostepena presuda, 2016. (šest godina); *Milkan Gojković*, Prvostepena presuda, 2016. (osam godina); *Predrag Đurović*, Kantonalni sud u Sarajevu, Prvostepena presuda, 30. oktobar 2015. (devet i po godina); *Asim Kadić*, Vrhovni sud FBiH, Drugostepena presuda, 20. novembar 2014. (četiri godine); *Ivan Koler*, Vrhovni sud FBiH, Trećestepena presuda, 22. maj 2014. (godina i šest mjeseci); *Dragoljub Kojić*, Vrhovni sud FBiH, Drugostepena presuda, 19. novembar 2013. (tri godine); *Mirko Kovačević*, Vrhovni sud RS, Drugostepena presuda, 27. mart 2014. (tri godine); *Vladimir Šišić*, Vrhovni sud RS, Drugostepena presuda, 28. august 2015. (pet godina); *Anto Jozić i Demahudin Mahalbašić*, Prvostepena presuda, 2017. (Jozic-tri godine i šest mjeseci). Ovi predmeti uključuju presude po žalbi i prvostepene presude gdje se čekaju žalbene presude.

¹¹⁶ *Duško Dabetić*, Prvostepena presuda, 2016. (šest godina); *Milkan Gojković*, Prvostepena presuda, 2016. (osam godina); *Predrag Đurović*, Prvostepena presuda, 2015. (devet i po godina).

Kada izuzmemo ove sarajevske presude, koje se čine bolje obrazloženim od većine presuda na entitetskom nivou, prosječno trajanje kazni zatvora za ratno seksualno nasilje koje su izrekli ostali sudovi u entitetima je oko 3,64 godine, što je skoro godinu i po manje od zakonom propisanog minimuma. Imajući u vidu da bi ublažene kazne trebale biti izuzetak, a ne norma, pravosuđe u entitetima trebalo bi korigirati ove matrice odmjeravanja kazni.

Istovremeno, ohrabrujuće su prakse odmjeravanja kazni na državnom sudu, posebice u smislu korektivnog djelovanja žalbenih presuda. Tokom relevantnog peri-

oda, prosječna dužina kazne za seksualno nasilje kao ratnog zločina protiv civilnog stanovništva je 7,3 godine,^[117] a kao zločina protiv čovječnosti 13,5 godina,^[118] što je u oba slučaja iznad zakonom propisanog minimuma. Kako je ranije predstavljeno, vijeća na državnom nivou su bila pažljivija u pronalaženju relevantnih otežavajućih okolnosti, u pripisivanju odgovarajuće težine olakšavajućim okolnostima i u izbjegavanju neopravdane primjene osobito olakšavajućih okolnosti.

U svrhu uporedbe, pred Sudom BiH vođen je predmet **Slavko Savić** u kojem je optuženi dva puta žrtvu odvojio od njene

¹¹⁷ Vidi Miodrag Marković, Trećestepena presuda, 2015. (šest godina); Zrinko Pinčić, Sud BiH, Trećestepena presuda, 2013. (pet godina); Muhidin Bašić i Mirsad Šijak, Drugostepena presuda, 2013. (Bašić-sedam godina, Šijak-sedam godina); Bosiljko Marković i Ostoja Marković, Drugostepena presuda, 2016. (Bosiljko Marković-deset godina, Ostoja Marković-deset godina); Slavko Savić, Sud BiH, Drugostepena presuda, 24. novembar 2015. (osam godina); Marijan Brnjić i drugi, Sud BiH, Drugostepena presuda, 22. april 2016. (šest godina); Adil Vojić i Bekir Mešić, Sud BiH, Drugostepena presuda, 2016. (Vojić-sedam godina, Mešić-sedam godina).

¹¹⁸ U poređenju sa brojem predmeta u kojima su optuženi osuđeni samo za ratno seksualno nasilje kao ratni zločin protiv civilnog stanovništva, dosta je manje presuda u kojima su optuženi osuđeni samo za ratno seksualno nasilje kao zločin protiv čovječnosti. Vidi Krsto Dostić, Drugostepena presuda, 2017. (deset godina); Jasko Gazdić, Sud BiH, Drugostepena presuda, 5. septembar 2013. (sedamnaest godina).

maloljetne kćerke i silovao je. Sud BiH je cijenio brojne otežavajuće okolnosti, uključujući i posljedicu djela na oštećenu, diskriminatorne motive optuženog i činjenicu da je djelo počinio u dva navrata. Više je od olakšavajućih okolnosti cijenilo raniju neosuđivanost optuženog i porodične prilike ali je odbilo cijeniti korektno ponašanje pred sudom kao olakšavajuću okolnost, uz obrazloženje da se takvo ponašanje treba očekivati od optuženih. Za počinjenje krivičnog djela silovanja kao ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, Saviću je izrečena kazna zatvora u trajanju od 10 godina koja je iznad zakonskog minimuma koji propisuje KZ SFRJ.

Istovremeno je predmet **Mirko Kovačević** vođen pred Okružnim sudom u Doboju, u kojem je optuženi odveo jednu ženu iz njene porodične kuće i dva puta je silovao tokom dva dana. Za počinjenje krivičnog djela silovanja kao ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, Kovačeviću je izrečena kazna zatvora u trajanju od tri godine: koja je ispod zakonski propisanog minimuma prema KZ SFRJ. U presudi Kovačević, sud nije našao otežavajuće okolnosti; a utvrdio je upitne olakšavajuće okolnosti kao što je činjenica da je prošlo 20 godina od krivičnog djela, da žrtva nije tražila krivično gonjenje, te je neispravno utvrdio osobito olakšavajuće okolnosti, odnosno porodične prilike optuženog, raniju neosuđivanost, ponašanje tokom postupka i lošu materijalnu situaciju.

Kako su pokazali navedeni primjeri, kao i kontrast između pristupa koji primjenjuje Kantonalni sud u Sarajevu i drugi sudovi u entitetskoj nadležnosti, nedosljedne i niske kazne su u velikoj mjeri rezultat neodgovarajuće primjene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. Općenito, odluke o kazni koje ne uključuju individualiziranu analizu krivičnog djela seksualnog nasilja doprinose konfuziji po pitanju odgovarajuće kazne za ratno seksualno nasilje. Rezultat takvih nedostataka u kvaliteti sudskog rezonovanja je činjenica da odmjeravanje kazni u BiH za ratno seksualno nasilje karakterizira proizvoljnost, nesigurnost i nepravda.

XII. A SMJERNICE

U nastavku su date smjernice za odmjeravanje kazni radi rješavanja problema koji su ranije predstavljeni. Smjernice je revidirala osoba koja obnaša funkciju sudije i uključuju listu odgovarajućih olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, listu upitnih olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, listu olakšavajućih okolnosti koje se mogu smatrati osobito olakšavajućim, te općenito preporuke za pristup obrazloženju odluke o kazni, kako bi se osigurala jasnoća konačnog kažnjavanja. Uz smjernice su date i tri edukativne vježbe sa primjerima odgovora.

A. Generalne preporuke za obrazloženje odluke:

-Ako presuda obuhvata višestruka krivična djela, uradite analizu otežavajućih i olakšavajućih okolnosti koje se specifično odnose na svako krivično djelo, uključujući seksualno nasilje.¹¹⁹⁾

-Pažljivo ispitajte detalje svih olakšavajućih i/ili otežavajućih okolnosti. Nemojte automatski ići u korist/na štetu optuženog na osnovu letimičnog pregleda. Drugim riječima, ako razmišljate o tome da cijenate porodične prilike optuženog kao olakšavajuću okolnost, razmotrite njegovu ulogu u porodici te da li krivično djelo ima porodične implikacije. Ako razmišljate o tome da pomoć koju je optuženi pružio cijenate kao olakšavajuću okolnost, razmotrite moguće motive za takvo dobročinstvo. Ako razmatrate da diskriminatorne ili osvetoljubive motive optuženog cijenate kao otežavajuće okolnosti, razmotrite okolnosti i alternativna objašnjenja.

-Ako se nakon prvog razmatranja čini da postoje samo olakšavajuće okolnosti i da nema otežavajućih, ili obratno, potrebno je razmotriti ih i drugi put, kako biste osigurali da su uzete u obzir sve relevantne okolnosti.

-Razjasnite kolika se težina treba pripisati nabrojanim olakšavajućim i otežavajućim okolnostima. Tokom tog procesa, provjerite da niste utvrdili gore spomenute upitne otežavajuće i/ili olakšavajuće okolnosti i da ne cijenate redovne olakšavajuće okolnosti kao osobito olakšavajuće.

-Uporedite težinu olakšavajućih okolnosti u odnosu na otežavajuće/težinu krivičnog djela, objašnjavajući zbog čega neke okolnosti eventualno nose prevagu.

¹¹⁹ Kako je ranije spomenuto, brojne olakšavajuće okolnosti, poput porodičnih prilika optuženog, kajanja i saradnje u postupku, su generalnije i primjenjuju se na sva djela, ne samo na djelo seksualnog nasilja.

B. Upitne olakšavajuće okolnosti

Ovo su okolnosti koje su neki sudovi u BiH, naročito na entitetskom nivou, navodili kao olakšavajuće u presudama, a kojima se ne bi trebala pripisivati nikakva težina:

- Protek vremena od učinjenja krivičnog djela
- Žrtve ne traže krivično gonjenje/naknadu
- Rod optužene osobe i/ili žrtve
- Šire tenzije/faktori stresa koje je proizveo sukob
- Da seksualno nasilje ne proizvodi tako ozbiljne posljedice kao druga krivična djela

C. Olakšavajuće okolnosti koje nose neznatnu ili nikakvu težinu

Sljedeće okolnosti, iako su legitimno olakšavajuće, nose neznatnu ili nikakvu težinu kod odmjeravanja kazne. Međutim, neki sudovi u BiH su takve okolnosti pogrešno smatrali “osobito olakšavajućim”:

- *Lične okolnosti optuženog u vrijeme činjenja krivičnog djela*
 - Ranija neosuđivanost
 - Mlada dob
- *Lične okolnosti optuženog u vrijeme procesuiranja*
 - Porodične prilike (tj. u braku i/ili ima djecu)
 - Radni status
 - Finansijska situacija
 - Zdravstveno stanje
 - Starija dob
 - Kasnije nije osuđivan

- *Ponašanje optuženog prema žrtvama tokom sukoba*

-Pomaganje (ako se utvrdi da je navedeno pomaganje zasnovano na skrivenim motivima i/ili je selektivno - tj. usmjereno isključivo na ranije poznanike ili osobe iste nacionalnosti)

- *Ponašanje optuženog tokom pravnog postupka*

-Korektno ponašanje pred sudom (generalno ne nosi težinu osim ako nije iznimno: vidi sljedeći odjeljak)

-Korektno ponašanje u pritvoru

D. Redovne i osobito olakšavajuće okolnosti

Sud ima diskreciono pravo da okolnostima navedenim u nastavku pripiše značajnu težinu, ili da ih čak cijeni kao “osobito olakšavajuće”:

- *Ponašanje optuženog prema žrtvama tokom sukoba*

-Pomaganje (tj. pomaganje žrtvama kada ono nije zasnovano na nacionalnosti/ranijem poznavanju i kada je lišeno skrivenih motiva)

- *Uloga optuženog*

-Ne radi se o dominantnom počinitelju (tj. radio je po naređenjima nadređenih, imao je manju ulogu u grupi saizvršilaca)

- *Stav/ponašanje optuženog nakon krivičnog djela*

-Kajanje

-Doprinos pomirenju

■ *Pomaganje u postupku*

- Dobrovoljna predaja
- Priznanje krivnje
- Saradnja s tužilaštvom
- Iznimno ponašanje pred sudom (npr. traženje od odbrane da žrtvu unakrsno ne ispituje)

E. Upitne otežavajuće okolnosti

Ovo su okolnosti koje su neki sudovi u BiH, naročito na entitetskom nivou, navodili kao otežavajuće u presudama, a kojima se nikad ne treba pripisivati nikakva težina:

- Rod optužene osobe i/ili žrtve
- Žrtvina želja za krivičnim gonjenjem/ostvarivanjem naknade
- Šire posljedice sukoba (tj. opće patnje civila u datom području/šteta nanese-na porodici žrtve koja nije povezana sa ponašanjem optuženog)

F. Otežavajuće okolnosti

Sud ima diskreciono pravo da okolnosti navedene u nastavku cijeni kao otežavajuće:

■ *Učestalost seksualnog nasilja*

- Broj silovanja izvršenih nad žrtvom
- Broj različitih žrtava

■ *Tip žrtve*

- Maloljetna žrtva
- Ostale na sličan način ugrožene žrtve (tj. zarobljene/starije/bolesne osobe)

■ *Uloga optuženog*

- Zloupotreba moći (tj. stražar u logoru/vojnici/politički lider)
- Revnosno učešće u krivičnom djelu (npr. vođa grupe saizvršilaca)

▪ *Način činjenja djela*

-Korištenje ekstremne sile

-Djelo počinjeno na naročito ponižavajući način (npr. uriniranje na žrtvu/seksualno nasilje počinjeno u javnosti/prisilne seksualne radnje među članovima porodice/prijetnje članovima porodice žrtve/zarobljavanje žrtve duži vremenski period)

▪ *Stav optuženog/e prema krivičnom djelu*

-Diskriminatorni ili osvetoljubivi motivi (osim ako već ne predstavlja obilježje djela, kao u slučaju diskriminatornih motiva i progona kao zločina protiv čovječnosti)

-Otvorena bezdušnost (npr. šale ili smijanje u vezi sa zločinom/pljuvanje na žrtvu) (mogu se preklapati sa prethodno navedenim otežavajućim okolnostima koje se odnose na okrutan/ponižavajući način počinjenja djela)

▪ *Posljedice po žrtve*

-Pretrpljena fizička i/ili psihička bol

▪ *Ponašanje optuženog nakon krivičnog djela (pripisati malo ili nimalo značaja)*

-Naknadne prijetnje upućene žrtvama ili drugim svjedocima

-Pokušaju prikrivanja dokaza

-Naknadne osude (u zavisnosti od toga da li se odnose na djela slična počinjenom zločinu)

-Nepostojanje kajanja

XIII. PRILOG B: VJEŽBE ZA EDUKACIJU:

SCENARIJ 1.

R je počinio višestruke zločine dok je služio kao čuvar logora u blizini Prijedora, uključujući ubistvo dva zarobljenika, mučenje pet zarobljenika i silovanje zarobljenice V. Što se tiče djela seksualnog nasilja, R je više puta izveo V iz logora kako bi je silovao u obližnjem stanu. Ostali čuvari su boravili u tom stanu i svjedočili ovom djelu.

R je znao da V-ina djeca žive sa njom u logoru i rekao joj je da će se pobrinuti da joj ubiju djecu ako ne pristane na spolni odnos s njim. Nije koristio nikakvu drugu silu, niti je prijetio upotrebom sile. Nakon silovanja, R je pljunuo V i šalio se s prijateljima rekavši da je "konačno spavao sa muslimankom". R je imao 45 kada je silovao V, i prije toga nije osuđivan.

Tokom suđenja, R je poštovao sud. Bio je oženjen, imao je dvoje djece, i bio je lošeg zdravstvenog stanja zbog starosti. Nije nikada osuđivan za neko drugo krivično djelo i bio je zaposlen, sa sigurnim izvorom prihoda. R je negirao silovanje.

Na sudu je vještak svjedočio o dugotrajnim psihičkim posljedicama koje je V trpjela zbog silovanja, suočavajući se sa problemima u uspostavljanju veza sa ljudima, izlasku među ljude, te problemima sa spavanjem.

SCENARIJ 1. PRIMJER ODGOVORA

Analizirajte otežavajuće i olakšavajuće okolnosti koje su specifične za svako krivično djelo, uključujući djelo seksualnog nasilja.

Vezano za seksualno nasilje, potražite otežavajuće okolnosti:

R je u nekoliko navrata silovao V; kao zarobljenica, V spada u kategoriju ranjivih žrtava; R je zloupotrijebio svoje ovlasti čuvara logora; R je silovao V pred drugim čuvarima logora, što predstavlja naročito ponižavajući čin; R je prijetio životima V-ine djece kako bi je prisilio na spolni odnos, što je bilo naročito okrutno; R je pljunuo V nakon silovanja i šalio se na račun svega što se dogodilo, pokazujući bezdušnost spram zločina; ovaj zločin je ostavio značajne posljedice po V-ino psihičko zdravlje; a R je bio direktni počinitelj silovanja i kontrolirao je tok događaja, revnosno učestvujući u zločinu.

Onda, potražite olakšavajuće okolnosti:

R nije ranije osuđivan; R je oženjen i ima dvoje djece; R je lošeg zdravlja; R je osoba starije životne dobi; R nije kasnije osuđivan; R je pred sudom iskazao poštovanje.

Pažljivije razmotrite R-ov porodični status:

Da li supruga i djeca zavise od njega? Da li krivično djelo ima neke porodične implikacije koje bi utjecale na ocjenu porodičnih prilika R kao olakšavajuće okolnosti? Činjenica da je R prijetio da će ubiti djecu V može se smatrati takvom porodičnom implikacijom.

Još jednom razmotrite otežavajuće i olakšavajuće okolnosti kako ne biste ništa propustili:

R je koristio riječ “muslimanka”, što bi moglo značiti da je djelovao iz diskriminatorskih pobuda. Analizirajte okolnosti silovanja, kako biste vidjeli da li možete izvesti takav zaključak.

Odredite vrijednost otežavajućih okolnosti:

Pobrojane otežavajuće okolnosti spadaju one kojima treba pripisati ozbiljnu težinu; višestruko silovanje, zloupotreba ovlasti čuvara logora, naročito ponižavajući i okrutan način na koji je R izvršio silovanje, diskriminatorni motivi R, vodeća uloga R u silovanju, itd.

Odredite vrijednost olakšavajućih okolnosti, te utvrdite da li postoje osobito olakšavajuće okolnosti:

Prvo, nabrojane olakšavajuće okolnosti općenito se odnose na R-ovu privatnu situaciju i trebale bi nositi neznatnu težinu. Također, korektno ponašanje R pred sudom ne bi se trebalo uzimati kao olakšavajuća okolnost jer se takvo ponašanje očekuje od svih optuženih. Nijedna olakšavajuća okolnost u ovom slučaju ne može se smatrati osobito olakšavajućom.

**Uporedite težinu olakšavajućih
i otežavajućih okolnosti:**

Kako je navedeno, olakšavajuće okolnosti su nematerijalne, jer se uglavnom odnose na R-ovu privatnu situaciju. Nasuprot tome, otežavajuće okolnosti su brojne i značajne.

ZAKLJUČAK:

Otežavajuće okolnosti odnose prevagu u odnosu na olakšavajuće, i trebaju utjecati na izrečenu kaznu; u vašoj je diskreciji do koje mjere će na nju utjecati, ali biste taj proces odlučivanja trebali objasniti u presudi.

SCENARIJ 2.

M je bila čuvarka u istom logoru u kojem je i R bio stacioniran. Sjedila je u jednom od logorskih ureda kada su druga dvojica čuvara dovukla dvojicu braće zarobljenika u tu prostoriju. Dvojica čuvara su braći naredila da imaju oralni i analni seks. Braća su izvršila oralni seks ali nisu bili u stanju imati analni odnos. M je, smijući se, zgrabila čeličnu šipku i dala je drugom čuvaru, koji je urlao na jednog brata tražeći da je gurne u bratov anus. M je u to vrijeme imala samo 20 godina.

Nakon dvadeset godina, M je neudata, nema djece i nezaposlena je. Lošeg je finansijskog stanja. Deset godina nakon rata, osuđena je za krađu hrane iz prodavnice. Tokom suđenja je izrazila kajanje zbog svojih djela i izvinila se zbog grešaka koje je napravila u mladosti. Tvrdi i da su je stresni faktori rata natjerali da počinii zločin.

M sarađuje s tužilaštvom, dajući korisne informacije o zločinima koje su počinili drugi čuvari u logoru. Dvojica braće svjedočila su na suđenju, opisujući kako se nikada nisu u potpunosti oporavili od silovanja, te da i dalje osjećaju revolt prema seksu. Zbog ovog zločina, njihova porodica se raspala. Brat koji je pretrpio penetraciju čeličnom šipkom ima trajno fizičko oštećenje.

Tužilaštvo tvrdi da bi samo mali broj žena bio u stanju počinii ovo djelo, što znači da je M naročito nemilosrdna, i da su žrtve naročito pogođene zato što su u pitanju muškarci.

SCENARIJ 2. PRIMJER ODGOVORA

Prvo, potražite otežavajuće okolnosti:

M je zloupotrijebila ovlasti čuvarke logora; žrtve su bile ranjive jer su u pitanju zarobljenici; žrtve su braća i bili su prisiljeni silovati jedan drugog u javnosti, zbog čega je ovaj zločin naročito ponižavajući; M se smijala tokom incidenta, pokazujući svoju bezdušnost; kao rezultat silovanja, žrtve i danas pate—i fizički i psihički. Činjenica da je M žena ne predstavlja validnu otežavajuću okolnost, niti to čini rod žrtava.

Drugo, potražite olakšavajuće okolnosti:

M je imala manje dominantnu ulogu u zločinu; M je u to vrijeme imala samo 20 godina; M je izrazila kajanje; M je sarađivala s tužilaštvom; M je nezaposlena; i M ima

finansijskim problema. Činjenica da je M bila pod utjecajem ratnih tenzija ne predstavlja validnu olakšavajuću okolnost, jer se to odnosi na skoro sve osobe koje su u to vrijeme živjele u Bosni i Hercegovini.

Još jednom razmotrite otežavajuće i olakšavajuće okolnosti kako ne biste ništa propustili:

M je nakon rata osuđena za drugo djelo. Razmotrite konkretne okolnosti navedene osuđujuće presude: imajući u vidu da je krađa hljeba lakše djelo koje se znatno razlikuje od zločina iz ratnog perioda koji je M počinila, ono ne nosi značajnu težinu kao otežavajuća okolnost.

Odredite vrijednost otežavajućih okolnosti:

U ovom slučaju nalazimo na značajne otežavajuće okolnosti. Naime, djelo je posebno okrutno s obzirom da su žrtve bili braća te da su prisiljavani da jedan drugog javno siluju. Pored toga, žrtve su patile od ozbiljnih fizičkih i psihičkih posljedica. Kako je već navedeno, kasnija osuđivanost M ne treba se cijiniti kao otežavajuća okolnosti, kao ni činjenica da je M žena, a njene žrtve muškarci.

Odredite vrijednost olakšavajućih okolnosti, te utvrdite da li postoje osobito olakšavajuće okolnosti:

Činjenice da je M izrazila kajanje, da je sarađivala s tužilaštvom i da je imala manje dominantnu ulogu u zločinu mogle bi se smatrati osobito olakšavajućim okolnostima. Ostale olakšavajuće okolnosti povezane sa privatnom situacijom M nose neznatnu težinu.

Uporedite težinu olakšavajućih i otežavajućih okolnosti:

U ovom predmetu se čini da postoji gotovo jednak broj značajnih olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. Kako je već spomenuto, bilo bi pravedno zaključiti da postoje osobito olakšavajuće okolnosti. Međutim, uzimajući u obzir težinu krivičnog djela te otežavajuću okolnost da je ovo djelo počinjeno nad braćom, također bi bilo pravedno zaključiti da kazna ispod zakonski propisanog minimuma ne bi ispunila svrhu kažnjavanja.

ZAKLJUČAK:

Bilo da odlučite da se otežavajuće i olakšavajuće okolnosti međusobno poništavaju, ili da olakšavajuće okolnosti opravdavaju kaznu ispod zakonski propisanog minimuma, ili da otežavajuće okolnosti opravdavaju uvećanje kazne, trebate navesti jasno obrazloženje u presudi.

SCENARIJ 3.

F je služio kao vojnik u bosanskoj armiji tokom rata. Tokom jednog napada na selo, mučio je civile, zapalio crkvu, pljačkao kuće, pomogao u ubistvu jedne porodice i poharao dom P, žene koja se sklonila kod svojih starih roditelja.

F je oteo P i odveo je u svoj privremeni smještaj, gdje joj je dao hranu i lijekove. Potom ju je silovao i odvezao njenoj kući. Žene u selu su čule šta je F uradio i bile su uplašene. Prije odlaska iz sela u drugu operaciju, F je pomogao da se nekoliko stanovnika sela koje je poznao prije rata preveze u sigurnije područje.

Tokom suđenja, F nije pokazivao kajanje. P nije učestvovala u postupku i izričito je odbijala da svjedoči. Odbrana je ukazala na ovu činjenicu kao na olakšavajuću okolnost, i navela da je prošlo 20 godina od F-ovih zločina, i da ljudi u selu danas mirno žive zajedno.

SCENARIJ 3. PRIMJER ODGOVORA

Analizirajte otežavajuće i olakšavajuće okolnosti koje su specifične za svako krivično djelo, uključujući djelo seksualnog nasilja.

Vezano za seksualno nasilje, potražite otežavajuće okolnosti:

Kao žena civil koja se skrivala kod svojih starih roditelja, P spada u kategoriju ranjivih žrtava, te je time F zloupotrijebio ovlasti kao vojnik; silovanje je počinjeno na naročito okrutan način, imajući u vidu da je F odvuкао P od njene porodice; F nije pokazivao kajanje. Što se tiče činjenice da su se žene u tom području uplašile kad su čule za incident, F se ne može smatrati odgovornim za posljedice koje su tako slabo povezane sa počinjenim zločinom.

Onda, potražite olakšavajuće okolnosti:

F je u dva navrata pomogao civilima; pomogao je P kada joj je dao hranu i lijekove, te grupi ljudi iz sela kojima je pomogao da pobjegnu. Činjenice da je prošlo 20 godina od rata i da P ne traži krivično gonjenje ne predstavljaju validne olakšavajuće okolnosti.

Još jednom razmotrite otežavajuće i olakšavajuće okolnosti kako ne biste ništa propustili:

Čini se da ste obuhvatili sve.

Odredite vrijednost otežavajućih okolnosti:

Ovdje nemamo mnogo otežavajućih okolnosti, najznačajnija je da je F odveo P od njene porodice te da je, kao vojnik, iskoristio ranjiv položaj u kojem se P nalazila. Nedostatak kajanja F je zanemariva otežavajuća okolnost.

Odredite vrijednost olakšavajućih okolnosti, te utvrdite da li postoje osobito olakšavajuće okolnosti:

Trebate detaljno ispitati pomaganje F da biste ga na odgovarajući način mogli cijiniti kao olakšavajuću okolnost. Po pitanju P, F joj je možda dao hranu i lijekove da joj se dodvori. Pored toga, on je silovao P nakon toga, tako da taj mali znak pažnje nije nešto što treba mnogo cijiniti. Važnija je odluka F da preveze grupu civila u sigurno područje. Međutim, ova radnja je selektivna jer je F poznavao te pojedince prije rata. U zavisnosti od okolnosti u kojima je F pokazao dobročinstvo, nacionalnosti osoba kojima je F pomogao i stepena rizika koji je poduzeo, radnje F bi se mogle kvalificirati kao osobito olakšavajuće.

**Uporedite težinu olakšavajućih
i otežavajućih okolnosti:**

Čini da postoji jednak broj olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, osim ako niste značaj pripisali pomaganju F ili činjenici da je P odvedena od dvojih roditelja koji su bili u poznijim godinama.

ZAKLJUČAK:

Pravedno bi bilo zaključiti da se ovdje olakšavajuće i otežavajuće okolnosti međusobno poništavaju. Kako god da odlučite, trebate navesti jasno obrazloženje u presudi.

O ORGANIZACIJI TRIAL INTERNATIONAL

TRIAL International je nevladina organizacija koja se bori protiv nekažnjivosti međunarodnih zločina i podržava žrtve u njihovoj potrazi za pravdom. Organizacija pruža pravnu pomoć, podnosi slučajeve, razvija lokalne kapacitete i zagovara agendu ljudskih prava.

TRIAL International je prisutan u BiH od 2008. godine i pruža podršku žrtvama teških kršenja ljudskih prava iz rata i njihovim porodicama u potrazi za pravdom, istinom i reparacijama.

GLAVNO SJEDIŠTE

TRIAL International, P.O Box 5116 1211

Geneva 11, Switzerland

+ 41 22 321 61 10

www.trialinternational.org

info@trialinternational.org

@Trial

URED U BIH

TRIAL International - ured u BiH

Čobanija 19, 71 000 Sarajevo

Bosnia and Herzegovina

+387 33 219 873

www.trial.ba

TRIAL
International

Copyright TRIAL International

Autorica: Kyle Delbyck

Urednica: Adrijana Hanušić Bećirović

Volonterke: Antonela Ramljak Alma Tutić

Prijevod: Aida Spahić

Grafički dizajn: Šejla Bratić

Štampa: CPU